

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิชาประวัติศาสตร์มีพัฒนาการของศาสตร์สืบต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน โดยศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราวของมนุษย์ในอดีตเพื่อให้เข้าใจถึงพื้นฐานและวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ การศึกษาประวัติศาสตร์ช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจพื้นฐานของตนเอง เข้าใจวิวัฒนาการของมนุษย์และสังคม ได้เรียนรู้ความสำเร็จหรือข้อผิดพลาดของมนุษย์ เพื่อเป็นบทเรียนในการแก้ปัญหาของตนและของสังคมปัจจุบัน รวมทั้งก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในประวัติความเป็นมาของชาติตน และนำไปสู่การเกิดสำนึกความรักชาติในที่สุด

สำหรับการวิจัย เรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติให้เด็กนักเรียน โดยใช้เนื้อหาและแหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ สำหรับครูสังคมศึกษานั้น ในที่นี้ขอเสนอรายละเอียดในหัวข้อต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์
2. การส่งเสริมสำนึกความรักชาติ
3. ประเด็นและจุดเน้นในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ
4. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ
5. การใช้แหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ
6. การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในโรงเรียนมีหลายประการ พอสรุปได้ดังนี้

1.1 การพัฒนาความเป็นพลเมืองดี การที่นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นมาของมนุษยชาติในอดีต โดยเฉพาะในประเทศหรือท้องถิ่นของตนนั้น จะทำให้นักเรียนมีความรักความผูกพันต่อชาติของตนอย่างยิ่ง รวมถึงการมีความรับผิดชอบในประเทศของตนอีกด้วย ความรับผิดชอบต่อประเทศของนักเรียนนี้เอง จะทำให้นักเรียนตระหนักได้ว่า หน้าที่ความเป็นพลเมืองดีที่มีต่อประเทศของตนควรเป็นอย่างไร

1.2 การพัฒนาความรักชาติ ความภูมิใจในชาติของตน และความจงรักภักดีต่อชาติ วิชาประวัติศาสตร์ นอกจากจะช่วยพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีแล้ว นักการศึกษาหลายท่านยังเชื่อว่าประวัติศาสตร์จะช่วยพัฒนาในเรื่องความรักชาติ (patriotism) ความภาคภูมิใจในชาติของตน รวมทั้งความจงรักภักดีต่อชาติตน (loyalty) อีกด้วย (Lewenstein, 1963 : 148)

1.3 การเรียนรู้อดีตเพื่อเข้าใจสภาพและปัญหาในปัจจุบัน รวมทั้งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การสอนวิชาประวัติศาสตร์ นอกจากจะมุ่งเน้นความเป็นพลเมืองดีความรักชาติดังกล่าวมาแล้วนั้น ประวัติศาสตร์ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกฝนผู้เรียนให้ได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต เพื่อนำมาเป็นวิถีทางการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน วิชาประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อเยาวชน เพื่อให้เยาวชนเหล่านั้นเข้าใจสภาพของสังคมได้ดีขึ้น รวมทั้งสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เอลเลน (Allen, 1967 : 291 - 293) กล่าวว่า “เป้าหมายในการสอนวิชาประวัติศาสตร์ก็คือ การเรียนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เพื่อนำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์เหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน”

ซี.พี.ฮิล (2513 : 1 - 2) ได้กล่าวถึงคุณค่าและวัตถุประสงค์ของการสอนประวัติศาสตร์ให้แก่ นักเรียนไว้ว่า “ประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าที่ด้อย่างแท้จริงและให้ประโยชน์แก่เด็กและคนมาก ประวัติศาสตร์ช่วยทำให้เด็กที่กำลังโตคลายความสงสัยและความอยากรู้อยากเห็นอันเกี่ยวกับผู้อื่นในเรื่องของการดำรงชีวิต บุคลิกลักษณะ การกระทำและความคิดต่าง ๆ นอกจากนี้ ประวัติศาสตร์ยังสามารถทำให้มีความเข้าใจทางด้านวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกของมวลมนุษย อันได้แก่ ภาษา วรรณคดี ศิลปะ และการดำเนินชีวิต เป็นต้น การสอนประวัติศาสตร์ สามารถช่วยฝึกให้นักเรียนมีความเข้าใจ และมีการแสดงออกที่มั่นคงได้อย่างถูกต้องและแน่นอน นอกจากนี้ ยังช่วยแยกแยะสิ่งที่มีสาระประโยชน์และไม่มีสาระประโยชน์ออกจากกันอย่างเด่นชัด เช่น สามารถสังเกตเห็นการโฆษณาชวนเชื่อและความจริงว่าแตกต่างกันอย่างไร ประวัติศาสตร์ช่วยให้คนรู้แจ้งในปัญหาของชุมชนสมัยใหม่ การเมือง สังคม และเศรษฐกิจในสมัยของตนเอง อนึ่ง ประวัติศาสตร์เป็นเสมือนบทเรียนที่สอนให้คนเข้าใจเพื่อเตรียมรับเหตุการณ์และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต”

ความมุ่งหมายที่เอลเลนหรือฮิลกล่าวไว้นั้น สอดคล้องกับที่สาวเจและอาร์มสตรอง (Savage and Armstrong, 1992 : 30) ที่ให้ความเห็นว่า “การสอนประวัติศาสตร์แก่ผู้เรียนนั้นจะช่วยให้ผู้เรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้น ได้เข้าใจว่ามนุษย์มองตนเองและผู้อื่นอย่างไร ได้เข้าใจว่าทำไมจึงเกิดเหตุการณ์เช่นนั้นในประวัติศาสตร์ และสามารถนำแนวคิดที่ได้จากการศึกษาเหตุการณ์ในอดีต มาอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน”

1.4 การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล วัตถุประสงค์ของการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ต้องเน้นที่ตัวผู้เรียนให้เขาเรียนประวัติศาสตร์โดยการใช้ความคิดอย่างเป็นระบบระเบียบ สืบแสวง พรหมบุญ ได้ชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการสอนประวัติศาสตร์ว่า ควรสอนให้นักเรียนคิดเป็น มีความเป็นตัวของตัวเอง และสอนให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ โดยผู้เรียนต้องปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงนั้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (สืบแสง พรหมบุญ 2523: 35-36)

“1) การสอนให้ “คิดเป็น” ซึ่งควรจะเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญที่สุด การสอนประวัติศาสตร์มิใช่เป็นเพียง “การเล่าเรื่อง” หรือ “การสรุปข้อเท็จจริง” การกล่าวสรุปทางวิชาการโดยไม่มีการสนับสนุนด้วยหลักฐานและเหตุผล มิใช่การสอนแต่เป็นเวทมนต์คาถา แต่การอธิบายเหตุผลที่นำไปสู่การสรุปเป็นการแสดง “วิธีคิด” (method of thinking) ของผู้สอน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ชัดเจน ผลก็คือจะทำให้ผู้เรียนสามารถที่จะหัดคิดด้วยตนเองได้อย่างมีระบบและมีระเบียบซึ่งจะนำไปสู่การค้นคว้าสำคัญต่อในอนาคต

2) การสร้าง “ความเป็นตัวของตัวเอง” ซึ่งหมายถึงการไม่ยอมหลงเชื่ออะไรง่าย ๆ มีจิตใจกว้างขวางที่จะยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แล้ววิเคราะห์ค้นหาความจริงด้วยสติปัญญาของตนเอง”

3) การสอนให้ผู้เรียนตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ตาม “มิติเวลา” จะต้องอธิบายให้เห็นว่า อดีตต่างจากปัจจุบันและอนาคต ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนตื่นตัวที่จะปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอ เพราะผู้เรียนจะตระหนักความจริงว่า ผู้ที่จะหยุดอยู่กับที่ในขณะที่ทุกสิ่งในโลกมีการเปลี่ยน ผู้ผู้นั้นจะกลายเป็นผู้ล้าหลังไปในที่สุด”

นอกจากนั้น คลาร์ก (Clark, 1972:179) เน้นว่า ควรสอนให้นักเรียนมีความคิดทางประวัติศาสตร์ นั่นคือใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจโครงสร้างของประวัติศาสตร์เป็นการนำอดีตมาศึกษาเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งสอนให้นักเรียนมีความคิดวิเคราะห์วิจารณ์

จากวัตถุประสงค์การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ จะพบว่าการสอนมุ่งที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคต ให้ผู้เรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลว่าหลักฐานหรือเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นั้นน่าเชื่อถือหรือไม่เพียงใด และที่สำคัญการเรียนประวัติศาสตร์จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความภูมิใจในประวัติความเป็นมาของชาติหรือท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ความรักและความภูมิใจนี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรับผิดชอบที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชาติหรือท้องถิ่นของตนเช่นบรรพบุรุษในประวัติศาสตร์ได้เคยประพฤติปฏิบัติมา

2. การส่งเสริมสำนึกความรักชาติ

2.1 ความหมายและความสำคัญของชาติ

2.1.1 ความหมายของชาติ ชาติ หมายถึง ประชาชนที่เป็นพลเมืองของประเทศ กลุ่มชนที่มีความรู้สึกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน หรืออยู่ในปกครองรัฐบาลเดียวกัน (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. 2542: 359)

ส่วนพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 ให้ความหมายคำว่าชาติว่า ชนชาติซึ่งได้สัมฤทธิ์ถึงขั้นสุดท้ายของการรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แสดงออกด้วยการมีโครงสร้างทางการเมือง และตั้งหลักแหล่งในดินแดนที่เป็นของตนเอง ชนชาติหนึ่งอาจดำรงอยู่ได้โดยปราศจากเอกลักษณ์ทางการเมืองหรือการปกครองตนเอง (ไม่มีอำนาจอธิปไตยหรือเอกราชของตนเอง) ในกรณีเช่นนี้จึงยังเรียกไม่ได้ว่าเป็นชาติหรือประชาชาติในความหมายที่สมบูรณ์ ในทางตรงกันข้ามรัฐหรือชาติอาจดำรงอยู่ได้โดยรวมเอาคนหลายชนชาติเข้าไว้ด้วยกัน หรือไม่จำเป็นต้องรวมชนชาติด้วยกันทั้งหมดไว้ในประเทศเดียวกัน (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 :237)

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่แสดงถึงชาตินั้น โดยเฉพาะคนในชาติ จะต้องมีความรู้สึกผูกพัน มีความรู้สึกมีส่วนร่วมในหลาย ๆ สิ่ง เช่น ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติความเป็นมา ซึ่งความรู้สึกผูกพันและความรู้สึกมีส่วนร่วมนี้นำไปสู่จิตสำนึกความรักชาติและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ

2.1.2 ความสำคัญของชาติ ชาติมีความสำคัญต่อคนในชาติ 4 ประการ (กรมยุทธศึกษาทหารบก (2523: 18-21) ได้สรุปไว้ดังนี้

1) ชาติเป็นต้นกำเนิดของคนทุกคน คนเราจะต้องเกิดขึ้น ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเราเกิดอยู่ในชนชาติใด ก็ต้องถือว่าชาตินั้นเป็นต้นกำเนิดของเรา ถ้าชาตินั้นมีความเป็นอิสระภาพมาก่อน เราก็ย่อมมีความเป็นไทแก่ตัวมาตั้งแต่เกิด ไม่ได้เป็นทาสของชนชาติใด

2) ชาติเป็นสิ่งเกื้อกูลให้คนทุกคน และวงศ์ตระกูลอยู่ได้อย่างมีความสุข ความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติที่สร้างสมมาไว้ในอดีต ย่อมเป็นสิ่งยึดมั่นให้คนรุ่นต่อ ๆ มารวมตัวดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยความความสุข และเมื่อถ้าชาตินั้นเป็นชาติที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของชนชาติอื่น ๆ ในโลกมาช้านาน เช่น ชนชาติไทยของเรานี้เป็นต้น ก็ย่อมจะทำให้คนในชาติทุก ๆ คนได้รับความยกย่องนับถือจากชนชาติอื่นด้วย

3) ชาติเป็นจุดรวมที่ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่น การที่คนมีสายโลหิตถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน หรือเผ่าเดียวกันย่อมจะมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันและมีส่วนได้เสียเกี่ยวกับความอยู่รอดแห่งชาติตระกูลของคนร่วมกัน จึงเป็ยจุดรวมจุดหนึ่งของคนในชาติ ที่จะชักนำไปสู่ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จนสร้างความเป็นปึกแผ่นขึ้นได้ เมื่อชาติมีความเป็นปึกแผ่นก็จะสามารถต่อสู้ข้าศึกศัตรูได้ ถ้ามีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันก็จะสามารถปกครองกันอยู่ได้อย่างมีอิสรภาพ

4) ชาติมีความสัมพันธ์ต่อคนในชาติทั้งทางทุกข์และสุข ในเมื่อชาติมีฐานะเป็นจุดรวมของคนในชาติ ก็เปรียบเสมือนหนึ่งว่าชาติเป็นหน่วยงานหน่วยงานหนึ่ง ที่มีสมาชิกหรือคนในชาติมีความผูกพันกันทางใจอย่างใกล้ชิดสนิทสนม เมื่อหน่วยใหญ่ คือ ชาติมีความเจริญรุ่งเรือง คนในชาติที่เป็นสมาชิกก็ย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าชาติมีข้าศึกมารุกราน ต้องเกิดศึกสงครามขึ้น คนในชาติต่างก็ได้รับความเดือดร้อนไปตาม ๆ กัน จึงกล่าวได้ว่า ถ้าชาติมีสุขเราสุขด้วย ถ้าชาติทุกข์เราจะเป็นสุขได้อย่างไร จึงเป็นหน้าที่ของคนในชาติที่จะต้องช่วยกันทะนุบำรุงชาติของตนให้เจริญรุ่งเรืองเพื่อความสงบสุขของตนและเพื่อนร่วมชาติ

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของชาตินั้นมีอยู่หลายประการ โดยเฉพาะความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชาติ จะทำให้พลเมืองในชาตินั้น ๆ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความรักสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้เกิดจิตสำนึกของความรัก ความหวงแหนในชาติของตน

2.2 ความหมายของความรักชาติและเหตุผลที่ต้องรักชาติ

2.2.1 ความหมายของความรักชาติ ความรักชาติ (patriotism) หมายถึง ความรักบ้านเกิดเมืองนอนความภักดีต่อประเทศชาติ และยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนการ

ป้องกันบูรณาภาพของชาติ ต้นกำเนิดของคำศัพท์ที่แสดงว่าชาติรักชาติมีมูลฐานมาจากการปลุกฝังลักษณะนิสัยให้มีความรักชาติตั้งแต่วัยเด็ก หรือวัยเยาว์ และมาจากความรู้สึกผูกพันที่มีต่อประเทศชาติ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ชิด (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524: 257)

หน่วยศึกษานิเทศก์ (2529: 2) ให้ความหมายของความรักชาติว่า หมายถึง การมีความรักไทย นิยมไทย สำนึกและภูมิใจในความเป็นคนไทย มีความผูกพัน ห่วงแหนมาตุภูมิ มุ่งมั่นส่งเสริมความเจริญก้าวหน้า และความมั่นคงของประเทศ รวมทั้งการรักษาเกียรติของชาติ

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551: 9) ได้ให้ความหมาย ความรักชาติ หมายถึง ความรู้สึกภาคภูมิใจในชาติกำเนิดของตน และความรู้สึก มีความผูกพันห่วงแหนในมาตุภูมิของตน ยินดีเสียสละประโยชน์และความสุขของตน เพื่อทำนุบำรุงและปกป้องคุ้มครองรักษาประเทศชาติของตนให้มีความมั่นคง

กล่าวโดยสรุป ความรักชาติ หมายถึง มีความรัก ความภาคภูมิใจ และความผูกพันต่อชาติของตน และมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชาติ และร่วมกันทำนุบำรุง ปกป้องรักษาประเทศชาติให้มีความมั่นคงสืบไป

2.2.2 เหตุผลที่ต้องรักชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ทรงปลุกใจให้ประชาชนเกิดความรักชาติ จะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระองค์ท่านในวโรกาสต่าง ๆ เป็นต้นว่า

พระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ในการเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 1 มกราคม รศ 130 ว่า (อ้างในธงชัย หวานแก้ว, 2522: 3)

“..... เราทั้งหลายต้องต่างคนต่างรำลึกอยู่ในใจว่าชาติสำคัญกว่าบุคคล ถ้าชาติย่อยยับอันจบไปแล้ว ที่บุคคลจะมีความสุขสำราญนั้นไม่ได้เลยเป็นอันขาด เพราะฉะนั้นเมื่อคิดทำการใด ๆ ก็ดี ต้องนึกถึงประโยชน์อันจะมีแก่ชาติบ้านเมืองเป็นที่ตั้ง ถึงแม้ว่าจะต้องสละความสุขหรือความสะดวกในส่วนตัวเองบ้างก็ต้องยอมสละให้ และถ้ามีเหตุผลจำเป็นถึงแม้ชีวิตก็ไม่ควรอาลัยห่วงแหน ควรคิดไว้ชื่อในแวนแคว้นแดนสยาม พยายามแต่ที่จะทำการอันเป็นคุณประโยชน์เต็มที่ อย่าได้เสียสิ่งที่ได้เกิดมาเป็นชาติไทย”

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตั้งกิจการลูกเสือขึ้น มีการหัดเด็กชายวัยรุ่นให้อยู่ระเบียบวินัยและอดทน บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่ชาติ ได้ทรงพระนิพนธ์เพลง “รักชาติบ้านเมือง” ขึ้นเป็นเพลงปลุกใจให้รักชาติและให้สามัคคี สำหรับร้องกันในหมู่เสือป่าและลูกเสือ เพื่อช่วยให้เกิดความสนิทสนมกลมเกลียวกัน เนื้อร้องก็จับใจควรแก่การจดจำ คือ

“เรานี้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง	ควรคำนึงถึงชาติศาสนา
ไม่ควรให้เสียที่ที่เกิดมา	ในหมู่ประชาชาวไทย
แม้ใครตั้งจิตรักตัว	จะมัวนอนนิ่งอยู่ไหน
ควรจะร้อนกร้อนใจ	เพื่อให้พรั่งพร้อมถ้วน
ชาติใดไว้รักสมครสมาน	จะทำการสิ่งใดก็ไร้ผล
แม้ชาติย่อยยับอัปจน	บุคคลจะสุขอยู่ได้อย่างไร
ใครมาเป็นเจ้าเข้าครอง	คงจะต้องบังคับจับไต
เคี้ยวเชืงูเห่าค้ำรำไป	ตามวิสัยเชิงเช่นผู้เป็นนาย
เขาจะเห็นแก่หน้าค่าชื่อ	จะนับถือพงศ์พันธุ์นั้นอย่าหมาย
ไหนจะต้องเหนี่ยวยากลำบากกาย	ไหนจะอายุทั่วทั้งโลกา
เพราะฉะนั้นช่วยกันสวามิภักดิ์	จงรักร่วมชาติศาสนา
ยอมตามไม่เสียคยาชีวา	เพื่อรักษาอิสระคณะไทย
สมานสามัคคีให้คืออยู่	จะสู้ศัตรูทั้งหลายได้
ควรคิดจ่านงใจ	เป็นไทยจนสิ้นดินฟ้า”

(www.intaram.org2index.php?lay)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชาธิบายให้ตระหนักถึงความหมายของ “ชาติ” ไว้อย่างซาบซึ้งและกระตุ้นเตือนให้ทุกคนเล็งเห็นถึงความสำคัญของการรักษาความสามัคคีในชาติว่า “ก็ชาตินั้น คือ อะไรเล่า คือ คณะชนทั้งหลาย ๆ คณะรวมกันเข้าจนเป็นคณะใหญ่ จึงได้นามว่าชาติ เพราะฉะนั้น คณะทุก ๆ คณะที่ร่วมชาติกันต้องมีความสามัคคีปรองดองกันระหว่างคณะต่อคณะ ชาติจึงจะตั้งอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวมั่นคงได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของคณะทุกคณะที่จะต่างรักษาความมั่นคงไว้ ถ้าคณะแตกศูนย์ไปคณะหนึ่ง ก็เท่ากับชาติเสียส่วนหนึ่งของชาติไป ส่วนบุคคลที่เป็นส่วนหนึ่ง ๆ ของคณะนั้นเล่า ถ้าไม่รักษาความสามัคคีในระหว่างกันและกัน ก็เหมือนหนึ่งเป็นช่องให้ความพินาศนิบาตภัยมาสู่คณะของตน และเมื่อคณะของตนศูนย์ไปแล้ว ก็เหมือนเปิดช่องให้ความพินาศนิบาตภัยเดินเข้าไปถึงชาติอีกชั้นหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องรักษาความมั่นคงแห่งคณะของตน เพื่อจะได้ป้องกันมิให้สิ่งใดไปกระทบกระเทือนความมั่นคงแห่งชาติได้”

ในเรื่องความรักชาติ ได้มีพระราชนิพนธ์บทความชี้แจงไว้ให้เข้าใจถึงแนวทางอย่างชัดเจนว่า “ความรักชาตินั้นต้องเป็นของจริง ซึ่งแสดงให้ปรากฏชัดเจนทุกสถาน ไม่เพียงแต่ร้องตะโกนด้วยปากว่ารักชาติ” แล้วได้ทรงพระบรมราชาธิบายถึงวิธีที่จะแสดงความรักชาติว่าให้เอื้อเพื่อแก่คนในชาติ

เดียวกัน ไม่ประทุษร้ายกัน ประพฤติตนเป็นพลเมืองดี เต็มใจยอมเสียสละให้แก่ชาติ รู้จักวางแผนและ
สงวนชาติ “ไม่ยอมให้ใครมาทำลาย ไม่ยอมให้ใครแย่งถิ่นที่ตั้งชาติ ใครมารุกรานดินแดนของเรา เรา
ต้องต้านทานจนสุดกำลัง ถึงแม้จะต้องเสียเลือดเสียเนื้อหรือชีวิตก็ต้องยอมเสีย เพื่อสงวนชาติไว้เป็น
มรดกแก่บุตรหลานของเราสืบไปจงได้”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า การทำให้เกิดความแตกสามัคคี เป็นความ
ชั่วร้ายที่สุดอย่างไม่มีใครมาลบล้างได้ นับเป็นบาป เช่นเดียวกับอนันตริยกรรม ทรงพระราชนิพนธ์ไว้
ในบทความเรื่อง “ความเป็นชาติไทยโดยแท้จริง” ตอนหนึ่ง

เหตุที่ทำให้เกิดความแตกสามัคคีนั้น ทรงเห็นว่านอกจากความหลงใหลในถ้อยคำของผู้ที่จะมุ่ง
จะทำลายชาติแล้ว อีกประการหนึ่งควรระวัง คือ การอิจฉาริษยาแก่งแย่งชิงดีกัน ฉะนั้น วิธีป้องกันผู้
รุกราน คือ ต้องสามัคคีกันไว้ ทรงขอร้องในทุกคนรักใคร่ปรองดองกัน ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์
บทละครเรื่องต่าง ๆ (www.intaram.org2/index.php?lay)

การที่พลเมืองต้องมีความรักชาติ ด้วยเหตุผลดังนี้ (อ้างใน กรมยุทธศึกษาทหารบก 2523:
18-21)

1) เพื่อความดำรงอยู่ของชาติ ชาติย่อมประกอบขึ้นจากคนเป็นจำนวนมาก ซึ่งถือว่าคนแต่ละ
คนเป็นหน่วยหนึ่งของชาติ ถ้าคนภายในชาติไม่มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน เช่น แยกความสามัคคีกัน
มีการแย่งแยกแตกเป็นก๊กเป็นเหล่า เป็นต้น ชาติจะดำรงอยู่ไม่ได้

2) เพื่อความดำรงอยู่ของชนในชาติ การที่คนในชาติต้องรักใคร่กลมเกลียวกันก็เพื่อความดำรง
อยู่ของชาตินั้น ถ้าไม่มีชาติ คนในชาติก็อยู่ไม่ได้ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน ชาติเปรียบเสมือนหนึ่ง
เป็นที่อาศัยให้พวกเราและวงศ์ตระกูลของเราดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งถือว่าได้ประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับพวก
เราอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นเราจึงต้องรักและห่วงหาอาทรของชาติของเราเพื่อความอยู่รอดของตนเองด้วย

3) เพื่อสถาปนาให้ชาติมีความเจริญรุ่งเรือง ได้กล่าวมาแล้วว่าชนในชาติย่อมมีส่วนได้เสีย
ร่วมกันกับชาติ กล่าวคือ ชาติทุกข์เราก็ทุกข์ด้วย ชาติสุขเราก็สุขด้วย ทุกชีวิตของคนในชาติต่าง
ปรารถนาสุขด้วยกันทั้งนั้น คงไม่มีผู้ใดพูดออกมาได้ว่า ข้าพเจ้าต้องการความทุกข์เป็นแน่แท้ ชาติใดก็
ตามที่ชนในชาติมีความสำนึกถึงประโยชน์สุขส่วนรวมแล้ว ชาตินั้นย่อมมีความเจริญรุ่งเรือง เมื่อชาติ
เจริญรุ่งเรืองก็ย่อมหมายความว่า คนในชาติต่างมีความสุขอย่างทั่วหน้ากันด้วย เพราะฉะนั้นชนใน
ชาติต้องมีความรักใคร่กัน ซึ่งเรียกว่ารักชาตินั่นเอง จึงจะเป็นสิ่งผลักดันให้ชาติของตนเจริญรุ่งเรืองได้

2.3 การปฏิบัติตนเพื่อความรักชาติ พลเมืองที่ดีจะได้ชื่อว่ามีความรักชาติ จะต้องปฏิบัติตน
ดังต่อไปนี้ คือ (อ้างใน กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2523: 18-21)

- 1) จะต้องมีความรักใคร่กลมเกลียวกันเป็นอย่างดี ในระหว่างชนชาติไทยด้วยกันโดยมีความปรารถนาดีต่อกันฉันท์พี่น้อง
- 2) จงเว้นเสียซึ่งการเบียดเบียนประทุษร้าย หรือทำลายประโยชน์ของกันและกัน
- 3) จะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้มีความสุขความเจริญพ้นจากความทุกข์และความเสื่อมทั้งปวง
- 4) จะต้องช่วยกันบำรุงรักษาสมบัติของชาติ เช่น ภาษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ทรัพยากร ฯลฯ เป็นต้น ให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป
- 5) จะต้องชวนชาวกระทำความและอุดหนุนส่งเสริมกิจการต่าง ๆ ที่จะทำให้คนในชาติมีความเจริญรุ่งเรืองและไม่กระทำการใด ๆ อันจะเป็นการบ่อนทำลายคนในชาติเดียวกันโดยเด็ดขาด
- 6) จงพยายามฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม และมีความรู้ ความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นกำลังอันมั่นคงของชาติสืบไป
- 7) จะต้องยอมสละประโยชน์ส่วนตัวคนตลอดชีวิต เพื่อบำรุงรักษาและป้องกันประเทศชาติ ให้มีกำลังเข้มแข็งและมั่นคง และดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพ
- 8) ผู้รักชาติจะต้องรักเครื่องอุปถัมภ์บำรุงชาติ ซึ่งได้แก่ ประเทศ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญด้วย

สำหรับการปลูกฝังและสร้างเสริมเรื่องความรักชาติในระดับมัธยมศึกษา ต้องการมุ่งมั่นให้นักเรียนมีความสำนึก และภาคภูมิใจที่เกิดเป็นคนไทย รักและหวงแหนผืนแผ่นดิน วัฒนธรรมและอารยธรรมของชาติไทย บำเพ็ญประโยชน์ต่อประเทศชาติ และปฏิบัติตนอยู่ในกรอบวัฒนธรรมอันดีงาม โดยระบุว่า ค่านิยมและคุณธรรมอื่นที่นำมาประกอบการปลูกฝังและสร้างเสริมความรักชาติ ได้แก่ (หน่วยศึกษานิเทศก์, 2529: 2)

1. ความรักหมั่นคณะ
2. ความร่วมมือ
3. ความเสียสละ
4. ความซื่อสัตย์ในสุนทรียภาพ
5. ความมีระเบียบวินัย

โดยเน้นสาระสำคัญที่จะนำไปสู่ความรักชาติ คือ การดำรงความเป็นไทย การป้องกันรักษาผลประโยชน์ของชาติ และการรักษาเกียรติภูมิของชาติ โดยให้รายละเอียดดังนี้

1) การดำรงความเป็นไทย หมายถึง การที่นักเรียนรู้สึกสำนึกและภูมิใจในความเป็นคนไทย ตระหนักในคุณค่าอันสำคัญของภาษา วัฒนธรรม และประเพณีของชาติ โดยศึกษาให้เข้าใจถ่องแท้และอนุรักษ์ส่งเสริมภาษา วัฒนธรรม และประเพณีของชาติให้คงเป็นเอกลักษณ์ที่เชิดหน้าชูตาของชาติด้วยการใช้ภาษาไทยได้ถูกต้อง ไม่ส่งเสริมการใช้ภาษาไทยปนกับภาษาต่างชาติ เผยแพร่การใช้ภาษาที่ถูกต้อง เขาร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีของทางโรงเรียนและชุมชนเป็นประจำ ปฏิบัติตนได้ถูกต้องเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีของชาติ ทั้งการแต่งกายและขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรมเผยแพร่และฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีของชาติ”

2) การป้องกันรักษาผลประโยชน์ของชาติ หมายถึง การที่นักเรียนรู้สึกสำนึกและภูมิใจในความเป็นคนไทย ตระหนักในคุณค่าอันสำคัญของทรัพยากรของชาติ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคลและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ของชาติ ตลอดจนการรักษาคุณการศักดิ์กับต่างประเทศ โดยการไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติต่อต้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ใช้ความรู้ ความคิด ความสามารถและประสบการณ์ของตนมาพัฒนาชาติไทยด้วยความจริงใจ มีความรัก ความศรัทธาในชาติไทย ไม่ทอดทิ้งประเทศไทย เพื่อไปดำรงชีวิตในต่างชาติ นิยมใช้สิ่งของเครื่องใช้ที่ผลิตขึ้นภายในประเทศ สนับสนุนให้กำลังใจ ไม่ดูถูกฝีมือของคนไทยด้วยกัน ช่วยกันเผยแพร่สินค้าไทย เสียภาษีอากรอย่างถูกต้องเพื่อพัฒนาประเทศ ไม่หลักเลียงการเสียภาษี”

3) การรักษาเกียรติภูมิของชาติ หมายถึง การที่นักเรียนรู้สึกสำนึกและภูมิใจในความเป็นคนไทย ตระหนักในคุณค่าอันสำคัญของความเป็นเอกราชของชาติไทย รักและหวงแหนผืนแผ่นดินไทย โดยการยอมสละชีพเพื่อชาติ เสียสละประโยชน์ส่วนตนเมื่อชาติต้องการสร้างความสามัคคีและให้ความร่วมมือกับรัฐบาล เพื่อสร้างความมั่นคงของประเทศชาติสอดคล้องป้องกันภัยและแก้ไขความเสียหายที่จะกระทบกระเทือนความมั่นคงของชาติ”

การปฏิบัติตนเพื่อความรักชาตินั้น จึงต้องมีการปลูกจิตสำนึกให้คนในชาติ โดยเฉพาะเยาวชนได้แสดงพฤติกรรมที่ถูกต้อง

กรมวิชาการ (2528:101 อ้างใน จีรวรรณ สุรเสียง, 2537: 17-18) ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตนให้ได้ชื่อว่าเป็นคนรักชาติและพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีความรักชาติ ดังนี้

1. แสดงความเคารพต่อธงชาติและเพลงชาติ
2. ร้องเพลงชาติได้ถูกต้อง
3. ไม่ทำลายธงชาติ
4. ประดับธงชาติที่อาคารบ้านเรือนในวันสำคัญ ๆ เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

5. ไม่นำธงชาติไปเหยียบหรือใช้ฉุพื้นอาคารบ้านเรือน
6. ไม่ประพฤติผิดกฎหมายบ้านเมือง เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่
7. รักษาสาธารณสมบัติของชาติ เช่น ถนน สะพาน ปุชนิยสถาน เป็นต้น
8. ประพฤติเป็นคนดีมีคุณค่า ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด
9. เสียภาษีอากรให้แก่รัฐบาล (เมื่อมีรายได้)
10. รับใช้ชาติโดยเป็นทหาร (เมื่อถึงเวลา)
11. บริจาคทรัพย์หรือสิ่งของช่วยทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน
12. ซื้อและใช้สินค้าไทยที่ผลิตขึ้นในประเทศไทย
13. ช่วยสอดส่องดูแลคนแปลกหน้าที่จะมาบ่อนทำลายชาติ
14. ไม่ยุยงส่งเสริมให้คนไทยแตกความสามัคคี
15. ไม่สนับสนุนและหลงเชื่อคำปลุกระดมของพวกบ่อนทำลายชาติ
16. เมื่อพบผู้กระทำความผิดกฎหมาย แจ้งให้พนักงานเจ้าหน้าที่บ้านเมืองทราบ
17. ใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (เมื่อมีสิทธิ)

2.4 การส่งเสริมสำนึกความรักชาติโดยผ่านการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ไทย

1) **สาระสำคัญของหลักสูตรที่ส่งเสริมสำนึกความรักชาติ** หลักสูตรการศึกษาของไทยหลายฉบับ ได้มีการระบุความมุ่งหมายของหลักสูตรเกี่ยวกับความรักชาติ เป็นต้นว่า

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2493 ในส่วนของการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ได้ระบุความมุ่งหมาย ดังนี้

“ข้อ 1 ให้รู้จักบ้านเมืองไทยว่าเป็นมาอย่างไร เพื่อให้เกิดความรักชาติบ้านเกิดเมืองนอน และทะนุบำรุงให้เจริญถาวร

ข้อ 2 ให้รู้ประวัติความสำคัญของประเทศไทย เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี และรู้สึกรับรู้คุณค่าของท่านเหล่านั้น”

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2493 ก็เช่นกัน ในส่วนของวิชาประวัติศาสตร์ไทย ก็ระบุความมุ่งหมายไว้ว่า

“ให้รู้จักบ้านเมืองไทยว่าเป็นมาอย่างไร เพื่อให้เกิดความรักบ้านเกิดเมืองนอน และทะนุบำรุงให้เจริญถาวร”

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ซึ่งเป็นกลุ่มประสบการณ์สำคัญกลุ่มหนึ่งในหลักสูตร ได้ระบุจุดประสงค์ทั่วไปในข้อที่ 8 ไว้ว่า

“เพื่อให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย และความเป็นเอกราชของชาติ”

โดยได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับความรักชาติ ปรากฏในชุดการสอนการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐาน เรื่อง ความรักชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2529) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายให้เยาวชนเกิดความรักชาติในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย และความเป็นเอกราชของชาติ ดังกล่าวข้างต้น โดยให้แสดงออกทางพฤติกรรม ดังนี้

1. ความเป็นไทย

1.1 ชื่นในความเป็นไทย

1.2 ภาคภูมิใจในความเป็นเอกราชของชาติไทย

1.3 รู้จักและยอมรับการแต่งกาย วัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

1.4 ชื่นชม เห็นคุณค่า ภูมิใจกับประวัติศาสตร์เก่าแก่ของไทย

1.5 ชื่นชม ภาคภูมิใจในบรรพบุรุษ และปฏิบัติตนได้เหมือนบรรพบุรุษ

1.6 ปฏิบัติตนได้ดีมีศักดิ์ศรีในฐานะเป็นคนไทย

1.7 การบำเพ็ญประโยชน์ต่อบ้านเมือง

1.8 เห็นคุณค่าการกระทำคุณความดี เคารพยกย่องผู้ที่สมควรเอาแบบอย่าง

1.9 ประพฤติตนเองในทางที่เหมาะสมกับสังคม

1.10 รักศิลปะ ชื่นชมขนบธรรมเนียมประเพณีการดำรงชีวิตแบบไทย

1.11 ปกป้องสิ่งอันมีค่าอันเป็นมรดกล้ำค่าของสังคมไทย

1.12 ยอมรับการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

2. ความจงรักภักดีต่อชาติ พระมหากษัตริย์

2.1 แสดงความเคารพ ร้องเพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมีได้

2.2 ปฏิบัติกิจกรรมในวันเฉลิมพระชนมพรรษาได้

2.3 สำนึกพระคุณอันใหญ่หลวงในการประกอบพระราชกรณียกิจ

2.4 ปฏิบัติตนได้เหมาะสม ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

2.5 ทำหน้าที่ที่เหมาะสมถูกต้องต่อองค์พระมหากษัตริย์

2.6 ปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

2.7 เห็นคุณค่าขององค์พระมหากษัตริย์ต่อประชากรชาวไทย

2.8 ความรู้สึกที่มีต่อพระราชกรณียกิจ

2.9 ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีที่มีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

2.10 กระทำสิ่งที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและกฎหมาย

2.11 มีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง

2.12 เห็นประโยชน์ของส่วนรวม เคารพกฎหมายบ้านเมือง ยอมรับและปฏิบัติตาม

2.13 ปฏิบัติตนทั่วไปในทางที่ดีต่อชาติบ้านเมือง ไม่ว่าจะเส้นทางตรงหรือทางอ้อม

สำหรับในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งเป็นกลุ่มประสบการณ์ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมในตัวผู้เรียน ตามแนวทางอันพึงประสงค์ซึ่งได้ระบุไว้เป็นจุดหมาย หลักสูตรประถมศึกษา ได้กำหนดหัวข้อที่ 29 ว่า “ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” ไว้ในส่วนของจริยศึกษา

ส่วนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ในส่วนของจุดหมายที่เน้นเกี่ยวกับความรักชาติ คือ ข้อ 9 ดังนี้

“ข้อ 9 เพื่อปลูกฝังให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มีความรู้และเลื่อมใสในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ร่วมกันธำรงรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศชาติ”

สำหรับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ได้ระบุจุดประสงค์ไว้ในข้อ 6 ที่เกี่ยวกับความรักชาติดังนี้

“ข้อ 6 เพื่อให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สิทธิและปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์”

โดยเฉพาะในส่วนของหลักสูตรสังคมศึกษา รายวิชา ส 605 ได้กำหนดจุดประสงค์ในข้อ 4 ไว้ว่า “ข้อ 4 เพื่อให้มีความสำนึกในความเป็นไทยร่วมกัน มีความรัก และความภูมิใจในชาติ”

สำหรับหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในกลุ่มประสบการณ์ชีวิต กำหนดจุดประสงค์ในส่วนที่เกี่ยวกับความรักชาติไว้ในข้อ 8 ว่า

“ข้อ 8 มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และความเป็นเอกราชของชาติ เทอดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”

โดยเฉพาะในหน่วยที่ 4 ชาติไทย ระดับการศึกษา ป.4-6 หน่วยย่อยที่ 1 ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา/กรุงธนบุรี/กรุงรัตนโกสินทร์ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ที่เชื่อมโยงกับจิตสำนึกความรักชาติ ดังนี้

“เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย สามารถวิเคราะห์เหตุปัจจัยทางประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลง วิกฤต ความสำเร็จของการกระทำต่าง ๆ ที่มีต่อส่วนรวมและสังคมไทย สรุปเป็นการปฏิบัติที่ดีอันจะนำผลดีมาสู่ส่วนรวม ชื่นชม ภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ชาติไทยและการเสียสละของบรรพบุรุษไทย เคารพ เทอดทูนพระมหากษัตริย์ จงรักภักดี เคารพในบรรพบุรุษ ปฏิบัติตนสมฐานะลูกหลานสืบต่อบรรพบุรุษของไทย”

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้ระบุไว้ในข้อ 4 ของจุดหมายว่า “ข้อ 4 มีความภูมิใจในความเป็นไทย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถของตน”

ส่วนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในส่วนของวิชาสังคมศึกษาได้ระบุเกี่ยวกับความรักชาติ ไว้ในข้อ 3 ว่า “ข้อ 3 เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของวิทยาการ ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันกับท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นไทยและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์”

สำหรับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในส่วนของจุดมุ่งหมายหลักสูตรมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข สำหรับจุดมุ่งหมายข้อที่เกี่ยวกับความรักชาติคือข้อ 4 ที่ระบุว่า “มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นเป็นวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ในส่วนของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องปลูกฝังแก่นักเรียน ในข้อที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกความรักชาติ คือ

ข้อ 1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

ข้อ 7 รักความเป็นไทย

นอกจากนั้น คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในชาติได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประวัติศาสตร์ ความเป็นไทย รักชาติ ศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความปรองดองสมานฉันท์ เพื่อสันติสุขในสังคมไทย โดยกำหนดค่านิยมหลัก 12 ประการ เพื่อสร้าง

คนไทยที่เข้มแข็งนำไปสู่การสร้างสรรค้ประเทศให้เข้มแข็ง สำหรับค่านิยมหลักที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกความรักชาติ คือ ค่านิยมหลักข้อที่ 1 และข้อที่ 12 ดังนี้

“1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติในปัจจุบัน หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนที่แสดงถึงความศรัทธา ห่วงแหน ปกป้องยกย่องความเป็นชาติไทย ยึดมั่น ศาสนา และจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น รู้ความสำคัญและให้ความเคารพชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

12. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และต่อชาติ มากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง หมายถึง ปฏิบัติตน เสียสละ ให้ความร่วมมือทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และประเทศชาติ เช่น ร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร ดูแลรักษาสัตว์ของเครื่องใช้ในห้องเรียน รู้จักช่วยเหลือแบ่งปัน สิ่งของให้กับผู้อื่น เป็นต้น”

จะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนการสอนซึ่งปรากฏรายละเอียดตามหลักสูตร มุ่งพัฒนาจิตสำนึกของความรักชาติ จุดมุ่งหมายความรักชาติ จึงเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญข้อหนึ่งที่ต้องบรรจุไว้ในหลักสูตรตลอดมา

สำหรับวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีนั้น วัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาก็เน้นในเรื่องของความรักชาติเช่นกัน

การพัฒนาจิตสำนึกความรักชาตินั้น ครูสังคมศึกษาสามารถสอนโดยผ่านเนื้อหาในกลุ่มสาระประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งเป็นวิชาที่มีเนื้อหาที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจประวัติความเป็นมาของชาติ ความเสียสละของบรรพบุรุษ มีความภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชาติตน ซึ่งความเข้าใจและความภูมิใจดังกล่าวนำไปนักเรียนสู่สำนึกความรักชาติในที่สุด

3. ประเด็นและจุดเน้นในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็น 1 ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 การเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย

กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 1)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดให้ประวัติศาสตร์เป็นสาระที่ 4 ใน 5 สาระของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยกำหนดให้เป็นรายวิชาพื้นฐานที่แยกออกมาเป็น 1 รายวิชา ไม่ต้องบูรณาการกับสาระอื่น ๆ และได้กำหนดเวลาเรียนสาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ไว้อย่างชัดเจนตามโครงสร้างเวลาเรียน นอกจากนี้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ยังได้กำหนดตัวชี้วัดชั้นปี (ระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาตอนต้น) และตัวชี้วัดช่วงชั้น (ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย) ของสาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ ได้กำหนดไว้ 3 มาตรฐานการเรียนรู้ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2551 : 178 - 183)

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญ และสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

เนื้อหาสาระและมโนคติของสาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จากมาตรฐานการเรียนรู้ 3 มาตรฐานดังกล่าว เป็นหลักการสำคัญของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ โดยมาตรฐานการเรียนรู้ได้สะท้อนถึงความรู้ กระบวนการ และเจตคติที่สำคัญของการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไว้

มาตรฐานการเรียนรู้ 3 มาตรฐานข้างต้น สามารถวิเคราะห์และเชื่อมโยงสาระของความรู้ ทักษะกระบวนการ และเจตคติด้านิยม ของทั้ง 3 มาตรฐานการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ให้สัมพันธ์กัน ดังนี้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ 2554: 15 - 17)

ความรู้ ทักษะกระบวนการ และเจตคติ/ค่านิยม จากมาตรฐานการเรียนรู้ ทั้ง 3 ข้อ หากจะมุ่งที่เป้าหมายที่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นคนไทยที่รักชาติ ก็คือ มาตรฐาน ส 4.3 เริ่มจากการรู้จักตนเอง ชุมชน และสังคมไทย วัฒนธรรมไทย และความเป็นชาติไทย ส่วนมาตรฐาน ส 4.2 จะนำนักเรียนออกไปสู่สังคมโลกด้วยการศึกษาพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์เริ่มที่ชาติตนเอง ก่อนถึงเพื่อนร่วมภูมิภาคและร่วมโลก รวมทั้งการเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงและ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นที่มีต่อตนเอง สังคมชาติและสังคมโลก ส่วนมาตรฐาน ส 4.1 เป็นเสมือนเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง ประกอบด้วย

1) เรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นขั้นตอนในการค้นหาข้อเท็จจริงในอดีตของสังคมมนุษย์ โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์

2) เรื่องเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ เป็นพื้นฐานความรู้ของการสร้างความเข้าใจเหตุการณ์ และเป็นเสมือนเส้นแบ่งขอบเขตในการศึกษาประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติอันยาวนานที่เชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

สำหรับมาตรฐาน ส 4.3 ที่ระบุว่า เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย เป็นมาตรฐานที่มุ่งให้นักเรียนเป็นคนไทยที่รักชาตินั้น ถ้าครูผู้สอนพิจารณาจากตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง จะพบว่าเรื่องที่ครูสังคมศึกษาจะสอนในด้านเนื้อหา การฝึกทักษะ และการสร้างเจตคติมีอะไรบ้าง สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ 2554: 17)

จากมาตรฐาน 4.3 เมื่อพิจารณาถึงประเด็นและจุดเน้นในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่จะเสริมสร้างสำนึกความเป็นไทยและความรักชาตินั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2557:4 - 6) ได้กำหนดประเด็นและจุดเน้นไว้ 5 ประเด็น ดังนี้

1) ประวัติความเป็นมาหรือรากเหง้าของความเป็นไทย เนื่องจากเห็นว่าไม่ว่าเราจะหยิบประเด็นใดในสังคมไทยขึ้นมาเป็นหัวเรื่องแล้ว ทุกเรื่องล้วนมีความเป็นมาทั้งสิ้น ดังนั้นการสอนเพื่อให้เข้าถึง “กว่าจะเป็นวันนี้” รวมทั้งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย ในช่วงเวลาต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่สามารถสร้างความรู้สึกร่วมหรือสำนึกร่วมในสังคม อันจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหนหรือธำรงความเป็นไทยนี้สืบไป

2) สัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายความเป็นชาติ ในที่นี้หมายถึง ความเป็นไทย ที่จะนำมาสร้างความภาคภูมิใจนั้น ย่อมมีความเป็นรูปธรรม หรือลักษณะทางกายภาพที่เห็นได้ สัมผัสรับรู้ได้ การนำรูปสัญลักษณ์ดังกล่าวมาวิเคราะห์ทั้งด้านการก่อกำเนิดในบริบททางประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการ หรือเปรียบเทียบกับสังคมอื่นในประเด็นเดียวกัน น่าจะสร้างจิตสำนึกในความเป็นชาติที่มีศักดิ์ศรี มีเกียรติยศทัดเทียมกับนานาประเทศในโลกปัจจุบัน

3) สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย เราขอมตรชนกกันดีกว่า พระมหากษัตริย์ไทย โดยเฉพาะในหลวงองค์ปัจจุบัน ทรงเป็นผู้นำชาติในทุก ๆ ด้าน พระมหากษัตริย์ไทยในอดีตก็เช่นกัน เราคงไม่มีอักษรไทย วรรณกรรมไทย หากไม่มีนโยบายการสร้างชาติไทยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งสุโขทัย ดินแดนไทยกับประเทศไทยที่คงอยู่ในปัจจุบันก็เป็นผลมาจากการปกป้องและการเป็นผู้นำในสงครามของพระมหากษัตริย์ไทยและบรรพบุรุษในอดีต ความทันสมัยในปัจจุบันของเราที่ล้วนเป็นวิเศษของพระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรี และหากได้เปรียบเทียบกับเพื่อนบ้านที่เคยมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือยังคงมีสถาบันพระมหากษัตริย์เช่นเราในปัจจุบัน ชาวชนไทยก็คงเกิดสำนึกในความเป็นชาติไทยขึ้นได้

4) บรรพบุรุษไทย เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ความคงอยู่ของชาติในทุกวันนี้ รวมทั้งความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นอัตลักษณ์ไทยผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน ล้วนเกิดขึ้นจากความพยายามและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยในอดีต ดังนั้นการรู้จักบรรพบุรุษไทยในแง่ความเพียรพยายาม การเสียสละ ความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบต่อชาติบ้านเมือง ย่อมสามารถสร้างความภูมิใจในความเป็นไทยได้ดี

5) วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาไทย วัฒนธรรมไทย ในที่นี้หมายรวมถึงรูปสัญลักษณ์และวิถีไทยที่เคยมีอยู่ในอดีตซึ่งหลายเรื่องได้ปรับเปลี่ยนเพื่อให้คงอยู่ได้ในปัจจุบัน นอกจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์และความเชื่อทางศาสนาแล้ว หากเราได้พิจารณาคูณลักษณะเด่นในสังคมไทยอย่างแจ่มชัด เราจะพบถึง (1) รากเหง้าความเป็นมาของแต่ละวัฒนธรรม (2) ความผสมผสานในพหุสังคม (3) การ

คัดเลือกและการปรับใช้วัฒนธรรมอื่น หรือความเจริญอื่นในวัฒนธรรมไทย ที่นับว่าเป็นความฉลาดในกาประสานประโยชน์ของบรรพบุรุษไทยและ (4) ความสามารถของคนไทยที่แสดงถึงภูมิปัญญาไทย ซึ่งแทรกอยู่ในวัฒนธรรม การได้เรียนรู้และเข้าใจในเรื่องดังกล่าวอาจสร้างความภูมิใจในความเป็นไทยได้ทางหนึ่ง

ภูมิปัญญาไทย หากเราได้พิจารณาเรื่องราวและทุกสิ่งทุกอย่างที่จับต้องได้ เมื่อได้ทำความเข้าใจกับเรื่องราวดังกล่าว เราจะพบว่า คนไทยในแต่ละแหล่งที่ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหา หรือปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง เช่น หากได้วิเคราะห์การตั้งราชธานีไทยในด้านภูมิปัญญาของบรรพบุรุษอาจสร้างความภาคภูมิใจให้เยาวชนไทยได้ หากได้วิเคราะห์โครงการพระราชดำริซึ่งจะสะท้อนชัดเจนถึงในหลวงของเรา เป็นแบบอย่างของการเป็นผู้นำชาติที่ใช้ภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหา พัฒนาวิถีความเป็นอยู่ของคนไทย และประเทศชาติ แม้เราจะแบ่งประเภทของภูมิปัญญาไทยออกเป็นชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ภูมิปัญญาจากกรุงเทพฯ แต่ภายใต้ชื่อเหล่านี้เป็นเพียงสะท้อนถึงแหล่งกำเนิดและระดับการใช้สอยหรือประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งทุกภูมิปัญญาล้วนสร้างความภูมิใจในความเป็นไทยได้ หากผู้สอนได้เน้นวิถีคิด และความ เป็นมาของสิ่งนั้นให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึง “กว่าจะเป็นวันนี้ได้”

จากประเด็นและจุดเน้นทั้ง 5 ประการที่ปรากฏในสาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ครูสังคมศึกษาสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประเด็นและจุดเน้นดังกล่าว เพื่อสร้างสำนึกความเป็นไทยและความรักชาติให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้ตามเป้าหมาย

4. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในวิชาประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติให้เกิดแก่ผู้เรียนนั้น มีอยู่หลากหลายวิธี ในที่นี้จะยกตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์สามารถนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติให้เกิดแก่ผู้เรียน ดังนี้

4.1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ไทยโดยการศึกษาออกสถานที่เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกสถานที่นั้น สิริวรรณ ศรีพหล ได้ให้รายละเอียดไว้ดังนี้ (2550: 5-68 ถึง 5-72)

การศึกษานอกสถานที่ เป็นการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนได้สัมผัสสภาพที่แท้จริงของสิ่งที่ได้ศึกษาไปแล้ว หรือที่กำลังศึกษาอยู่ การศึกษานอกสถานที่เป็นวิธีการสอนที่มุ่งส่งเสริมหรือขยายความในหลักการ ทฤษฎี เนื้อหาสาระที่ได้เรียนในชั้นเรียน

การศึกษานอกสถานที่จะเป็นการไปดูหรือศึกษาในสิ่งที่น่าสนใจ เช่น การไปชมพิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ แหล่งวัฒนธรรม สถานที่สำคัญ ๆ ทางราชการ เป็นต้น การไปศึกษานอกสถานที่นี้จะทำให้ผู้เรียนได้รับรู้และคุ้นเคยกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ รวมทั้งเป็นการเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นแต่ในห้องเรียนเท่านั้น การเรียนการสอนด้วยการไปศึกษานอกสถานที่จะทำให้ผู้เรียนมีชีวิตชีวาและมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้กับบุคคลภายนอกโรงเรียน ซึ่งก็เท่ากับเป็นการเพิ่มพูนความรู้ไปในตัวด้วย

กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้การศึกษานอกสถานที่ มีหลักการดังนี้

1) การวางแผนการศึกษานอกสถานที่เป็นสิ่งจำเป็น เพราะแผนที่ดีย่อมทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการไปศึกษานอกสถานที่ ดังนั้น จึงควรกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ร่วมมือกับผู้สอนในการวางแผนการไปศึกษา กิจกรรมระหว่างการศึกษา รวมทั้งการประเมินผลหรือการติดตามผลด้วย

2) เมื่อมีการวางแผนแล้ว ผู้บริหารโรงเรียนควรกระตุ้นหรือริเริ่มและให้ความร่วมมือเพื่อให้การจัดกิจกรรมนั้นดำเนินไปด้วยดี

3) การศึกษานอกสถานที่ควรเน้นในจุดมุ่งหมายเฉพาะ ไม่ใช่จุดมุ่งหมายการเรียนการสอนอย่างกว้าง ๆ

สำหรับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้การศึกษานอกสถานที่ มี ดังนี้

1) การกำหนดปัญหาหรือประเด็นที่จะไปศึกษานอกสถานที่ ในขั้นนี้ผู้สอนเป็นผู้กำหนดเป็นต้นว่า หลังจากเรียนบทนั้น ๆ จบแล้ว ผู้สอนอยากจะให้ผู้เรียนได้รับรู้อะไรเพิ่มเติมหรือเพิ่มประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียนอะไรบ้าง ผู้สอนจะกำหนดขึ้นมา เพื่อวางแผนจัดการศึกษานอกสถานที่ต่อไป

2) การวางแผนและการเตรียมการ ผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในการวางแผนได้เช่นกัน ในการวางแผนสิ่งที่จะต้องกำหนด คือ

- วัตถุประสงค์ของการศึกษานอกสถานที่มีอะไรบ้างและวัตถุประสงค์นั้นสอดคล้องกับบทเรียนหรือไม่

- จะไปศึกษานอกสถานที่ที่ใด โดยวิเคราะห์ว่า สถานที่แห่งนั้นจะให้ประโยชน์อย่างเต็มที่ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่

- กำหนดวันที่จะไปศึกษา เหมาะสมหรือไม่ สะดวกอย่างไร
- ไปโดยวิธีใด เช่น การใช้พาหนะ เส้นทางที่ไปจะมีอันตรายหรือไม่
- ผู้เรียนได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ที่จะไปศึกษาเพียงพอหรือไม่ ถ้ายังไม่มีข้อมูลก็ต้อง

ให้ออกสารหรือบทเรียนเพิ่มเติม

- กิจกรรมระหว่างไปศึกษานอกสถานที่มีอะไรบ้าง
- วิธีการประเมินผลจะทำอย่างไร

3) การไปศึกษานอกสถานที่ มีการดำเนินการ ดังนี้

ก. ผู้สอนอาจแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ในกรณีที่นำผู้เรียนไปเป็นกลุ่มใหญ่ เพราะการไปชมหรือศึกษานอกสถานที่เป็นกลุ่มใหญ่อาจทำให้ผู้เรียนศึกษาได้ไม่เต็มที่ การแบ่งเป็นกลุ่มย่อยและให้มีวิทยากรประจำกลุ่มจะได้ผลมากกว่า เช่น การไปศึกษาศิลปะในวัดไทย อาจมีพระภิกษุ 4-5 รูป ช่วยเป็นวิทยากรประจำกลุ่ม นำชมศิลปะของวัดอย่างใกล้ชิด

ข. ระหว่างที่ศึกษาและชมสถานที่ ผู้สอนต้องให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรม เช่น การจดบันทึก การซักถาม เป็นต้น

ค. ระหว่างการศึกษานอกสถานที่ ผู้สอนควรดูแลความปลอดภัย กิริยามารยาทของผู้เรียน ด้วยว่าแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมหรือไม่

ง. ผู้สอนต้องคอยสังเกตว่าผู้เรียนทุกคนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากการศึกษานอกสถานที่ที่มาน้อยเพียงใด

4) การประเมินผล หลังจากศึกษานอกสถานที่และกลับมาโรงเรียนแล้ว ต้องมีการประเมินผลหรือติดตามผล เป็นต้นว่า

- การศึกษานอกสถานที่ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ เวลาที่ใช้ไปคุ้มค่าหรือไม่
- นักเรียนมีความรู้สึกรู้สึอย่างไรกับการศึกษานอกสถานที่ครั้งนี้

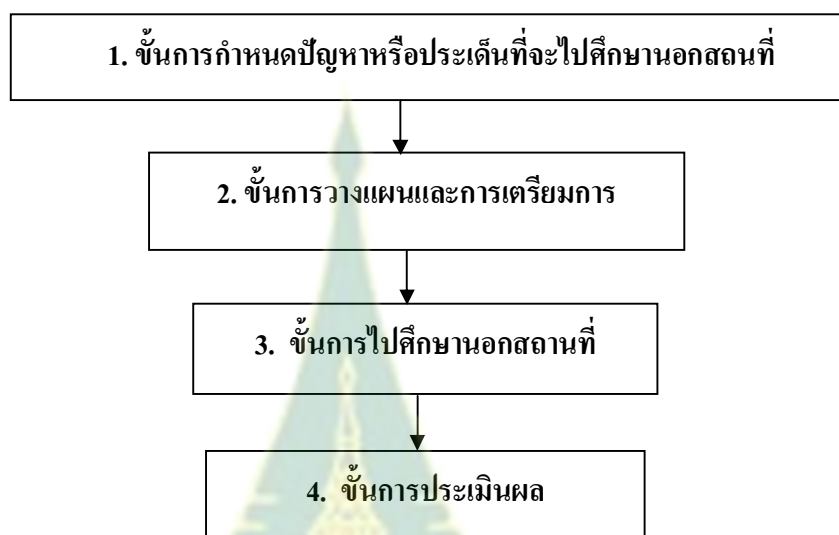
ฯลฯ

ส่วนการประเมินการเรียนรู้ที่ได้นั้น ทำได้หลายวิธี เช่น

- ให้เขียนรายงาน
- ให้เขียนเล่าเรื่องราวประสบการณ์
- ให้มาคุยกันหน้าชั้นหรือแสดงความคิดเห็น

ฯลฯ

จากขั้นตอนของวิธีสอน โดยใช้การศึกษานอกสถานที่ แสดงได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการศึกษานอกสถานที่

4.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเขียน การอ่าน และการพูดในวิชาประวัติศาสตร์ไทย เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ

4.2.1 กิจกรรมการเขียนในการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ กิจกรรมเกี่ยวกับการเขียน นับเป็นกิจกรรมสำคัญในการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์นั้นมีรากฐานมาจากการเขียนและบันทึกของมนุษย์ในยุคสมัยต่าง ๆ ดังนั้น ครูจึงควรฝึกฝนนักเรียนให้มีทักษะในการเขียน โดยเฉพาะการบันทึก และควรเน้นการเขียนในลักษณะสร้างสรรค์

กิจกรรมการเขียนต่อไปนี้เป็นแนวทางเพื่อเสนอแนะให้ผู้สอนนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์สำหรับผู้เรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (สิริวรรณ ศรีพหล, 2554) ดังนี้

ตัวอย่าง การเขียนบันทึกเหตุการณ์ประจำวัน เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมจะจัดให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษา

ขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรม

1. ครูมอบหมายให้นักเรียนแต่ละคนเขียนบันทึกประจำวันของตนเอง ประมาณ 10 วัน

2. เมื่อนักเรียนบันทึกแล้ว ครูให้นักเรียนรวมกลุ่ม ๆ ละประมาณ 4–5 คน แล้วให้สมาชิกแต่ละคน เลือกรับบันทึกวันที่ตนคิดว่าน่าสนใจที่สุดมาอ่านให้เพื่อนในกลุ่มฟัง นักเรียนในแต่ละกลุ่มผลัดกันเล่าให้เพื่อน ๆ ฟัง

3. ครูสรุปข้อคิดจากกิจกรรมการบันทึกเรื่องราวประจำวันของนักเรียนใน 2 ประเด็นด้วยกันคือ

1) ในแต่ละวันจะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ กัน และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน จะเป็นอดีต และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันนี้จะเป็นเหตุการณ์ปัจจุบัน ครูจะให้แนวคิดเกี่ยวกับอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

2) การบันทึกเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้มนุษย์ในปัจจุบันรู้เรื่องราวของอดีตที่มนุษย์รุ่นก่อนได้ทำไว้ ดังนั้นการบันทึกจึงมีความสำคัญในการเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์

4.2.2 กิจกรรมการอ่านในการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ กิจกรรมการอ่านเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่ครูผู้สอนควรจัดเพิ่มประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ การอ่านจะช่วยทำให้ผู้เรียนเข้าใจเหตุการณ์หรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้ดียิ่งขึ้น และถือเป็นข้อมูลอีกอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือเรียน เพราะการเสนอเนื้อหาสาระในหนังสือเรียนยังมีข้อจำกัด กล่าวคือ ไม่อาจนำรายละเอียดของเหตุการณ์ทั้งหมดหรือทรรศนะของนักวิชาการทุกท่านที่มีต่อเหตุการณ์นั้น ๆ มาเสนอได้ แต่ถ้าครูผู้สอนจัดกิจกรรมการอ่าน โดยให้อ่านหนังสือที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์แล้ว ไม่ว่าจะเป็นหนังสือประเภทพงศาวดาร จดหมายเหตุ ดำนันทน์ นิทานพื้นบ้าน นิยายอิงประวัติศาสตร์ อัดชีวิตประวัติ กวีนิพนธ์ บทละคร สารานุกรม รวมทั้งเอกสารทางราชการ เป็นต้น จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนที่ได้เรียนไปแล้วอย่างถ่องแท้และถูกต้อง การจัดกิจกรรมการอ่านนั้น อาจจัดได้ทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน สำหรับตัวอย่างการจัดกิจกรรมการอ่าน มีดังนี้

ตัวอย่าง กิจกรรมการอ่านหนังสือประวัติศาสตร์ที่ตนสนใจ

ขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรม

1. ครูแนะนำประเภทของหนังสือประวัติศาสตร์ และนำรายชื่อของหนังสือมาให้ให้นักเรียนพิจารณาว่าสนใจที่จะอ่านเล่มใด

2. เมื่อนักเรียนแต่ละคนได้เลือกรายชื่อของหนังสือที่ตนสนใจแล้ว ครูให้นักเรียนไปยืมที่ห้องสมุด แล้วให้นักเรียนไปอ่านนอกเวลา โดยกำหนดระยะเวลาในการอ่านหนังสือเล่มนั้น ๆ

3. ครูให้นักเรียนแต่ละคนออกมาสรุปเนื้อหาหรือหีบยกประเด็นที่น่าสนใจเชิงประวัติศาสตร์ มาเล่าให้เพื่อน ๆ ในชั้นฟัง นักเรียนร่วมกันอภิปรายและแสดงความคิดเห็น

4. ครูให้นักเรียนแต่ละคนเขียนสรุปเนื้อหาในหนังสือเล่มที่ตนอ่าน โดยเขียนสรุปมา 1 หน้ากระดาษ แล้วนำมาจัดแสดงเป็นนิทรรศการ

5. นักเรียนทั้งชั้นร่วมกันนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาสรุปเป็นคำตอบเพื่อตอบประเด็นปัญหาที่ครูกำหนดไว้

4.2.3 กิจกรรมการพูดในการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ กิจกรรมการพูดเป็นกิจกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ครูสอนวิชาประวัติศาสตร์สามารถนำมาจัดให้แก่ผู้เรียนได้ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการพูดสามารถจัดได้หลายกิจกรรม อาทิ กิจกรรมการโต้วาที กิจกรรมการสัมภาษณ์ ดังรายละเอียดของตัวอย่างกิจกรรมดังนี้

ตัวอย่าง กิจกรรมการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ

ขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรม

การปฏิบัติกิจกรรมการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญนี้ ครูก็ควรมีการเตรียมการเช่นกัน โดยครูต้องกำหนดจุดประสงค์ของกิจกรรม วิธีการ บุคคลสำคัญที่จะให้นักเรียนไปสัมภาษณ์ เป็นต้น เมื่อครูเตรียมการแล้ว ให้ดำเนินกิจกรรมดังนี้

1. ครูมอบหมายให้นักเรียนอาจเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล ให้กำหนดชื่อบุคคลสำคัญโดยเฉพาะบุคคลสำคัญในชุมชนหรือในท้องถิ่นที่นักเรียนสนใจ พร้อมทั้งให้นักเรียนให้เหตุผลว่าเพราะเหตุใดจึงสนใจบุคคลสำคัญดังกล่าว

2. ครูอธิบายและให้แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการสัมภาษณ์ การถามคำถาม ตลอดจนมารยาทในการติดต่อกับบุคคลสำคัญ

3. นักเรียนแต่ละคนหรือกลุ่มวางแผนการสัมภาษณ์ เช่น เตรียมคำถามที่จะถาม ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ศึกษา สมุดบันทึก หรือเครื่องมือในการบันทึก เป็นต้น

4. นักเรียนไปสัมภาษณ์บุคคลสำคัญตามสถานที่และเวลาที่นัดหมาย พร้อมจดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์

5. ภายหลังจากการสัมภาษณ์ นักเรียนรวบรวมข้อมูล และเรียบเรียงข้อมูล พร้อมจัดทำรายงานเพื่อนำเสนอแก่เพื่อน และครูผู้สอน

หมายเหตุ กิจกรรมการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญนั้น เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผลงานของบุคคลสำคัญ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชุมชนหรือท้องถิ่น นับเป็นวิธีการเรียนประวัติศาสตร์บอกเล่าวิธีหนึ่ง และยังเป็นการ

เสริมสร้างและพัฒนาทักษะการสัมภาษณ์ การตั้งคำถาม การจดบันทึก ตลอดจนการเรียบเรียงข้อมูลอีกด้วย

4.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการแสดงในวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ

กิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงในวิชาประวัติศาสตร์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ โดยพยายามจัดสภาพแวดล้อมให้เหมือนจริงมากที่สุด ความรู้สึก อารมณ์ ทักษะ และค่านิยมที่เกิดขึ้น ตลอดจนการแก้ปัญหา คือสิ่งที่ผู้เรียน จะได้รับระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม การแสดงมีอยู่หลายรูปแบบ ได้แก่ การแสดงละครแบบต่าง ๆ และการแสดงบทบาทสมมติ โดยครูผู้สอนมุ่งให้ผู้เรียนวางแผนการจัดกิจกรรมการแสดงด้วยตนเอง โดยพิจารณาว่าเนื้อหาใดเหมาะสมที่จะจัดกิจกรรมการแสดงแบบใด

รูปแบบกิจกรรมการแสดง ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการแสดงได้หลายรูปแบบ (สิริวรรณ ศรีพหล 2550: 5-49 ถึง 5-53) ได้แก่

1) กิจกรรมการแสดงละคร การแสดงละครมีอยู่หลายรูปแบบ ได้แก่การแสดงละครสั้น ละครใบ้ นาฏการ ละครล้อเลียน ละครเลียนแบบ และการแสดงหุ่นประเภทต่าง ๆ

2) กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากขึ้น โดยเฉพาะในด้านอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลที่ผู้เรียนนำมาแสดง กิจกรรมของการแสดงบทบาทสมมติ คือจะสมมติบทบาทหรือเหตุการณ์อย่างหนึ่งขึ้นให้เหมือนหรือใกล้เคียงความจริง แล้วกำหนดตัวแสดงโดยสวมบทบาทของบุคคลในเหตุการณ์นั้น ๆ

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการแสดงประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่า กิจกรรมการแสดงละครสั้น ละครล้อเลียน ละครเลียนแบบ การแสดงนาฏการเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ การแสดงหุ่นประเภทต่าง ๆ กิจกรรมบทบาทสมมติ การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางประวัติศาสตร์

5. การใช้แหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ

แหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ เป็นสื่อที่จะนำมาใช้ประกอบการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อผู้เรียนได้ศึกษาแหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ประกอบบทเรียน

แล้ว จะเกิดความรัก ความภาคภูมิใจ ตลอดจนการอนุรักษ์แหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์เหล่านั้น ให้คงอยู่ตลอดไป

แหล่งวิทยาการการเรียนรู้มีอยู่หลายประเภทและหลายตัวอย่างทั้งที่ปรากฏในระดับประเทศ และที่ปรากฏในท้องถิ่น

5.1 ความหมาย ประเภท และความสำคัญของแหล่งวิทยาการ

คำว่า “แหล่งวิทยาการ” นั้น มีการเรียกชื่อต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า แหล่งเรียนรู้ แหล่งความรู้ แหล่งการศึกษา แหล่งวิชาการ หรือแหล่งทรัพยากร ซึ่งคำทั้งหมดนี้ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือที่เกิดจากการสร้างขึ้นโดยมนุษย์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ปรากฏอยู่รอบตัวเราที่เราสัมผัสได้ และเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจ และให้ความรู้แก่เรา แหล่งวิทยาการส่วนใหญ่ นอกจากให้ความรู้แก่เราแล้ว ยังก่อให้เกิดความภูมิใจแก่เราด้วย ซึ่งในที่นี่จะใช้คำว่า “แหล่งวิทยาการ” และจะเน้นในส่วนของแหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์

5.1.1 ความหมายของแหล่งวิทยาการ สุมาลี สังข์ศรี (2557) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการว่า หมายถึง บุคคล กิจกรรม สื่อ และสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และสามารถให้ความรู้และประสบการณ์แก่ประชาชนในชุมชนได้ ดังนั้น แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนอาจจะเป็นศาสนสถาน โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ สวนสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่น พิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี ศูนย์การศึกษาในชุมชน ห้องสมุด สถานประกอบการ หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีสาขาอยู่ในชุมชน เป็นต้น

สุมน อมรวิวัฒน์ (2544) ได้อธิบายความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังนี้

1) สถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน เช่น วัด โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญในวัด ซึ่งเป็นสถานที่ทำบุญตามประเพณี ตลาด ร้านขายของชำ ลานนวดข้าว โรงงานขนาดเล็กในหมู่บ้าน ป่า ห้วย หนอง คลอง บึง ที่ชาวบ้านมาหาอาหารเก็บหน่อไม้ เก็บเห็ด หาปลา ฯลฯ

2) สถานที่หรือสถาบันที่รัฐและประชาชนจัดตั้งขึ้น เช่น อุทยานศึกษาในวัดและชุมชน อุทยานประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติทางทะเล อุทยานแห่งชาติในท้องถิ่นแถบภูเขา ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน หอสมุด ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเกี่ยวกับ สัตว์ พืช ดิน หิน แร่ เป็นต้น

3) สื่อเทคโนโลยีที่มีอยู่ในโรงเรียนและชุมชน เช่น วิทยุทัศน์ ภาพสไลด์ โปรแกรมสำเร็จรูป ภาพยนตร์ หุ่นหรือโมเดลจำลอง ของจริง เป็นต้น

4) สื่อเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียนและชุมชน เช่น หนังสือ สารานุกรม วารสาร ตำราฯพื้นบ้าน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพถ่าย เป็นต้น

5) บุคลากรผู้ที่มีความรู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำทางศาสนา เกษตรกร ศิลปิน หมอยาพื้นบ้าน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2547:437) ให้ความหมายของแหล่งวิทยาการในชุมชนสำหรับวิชาสังคมศึกษา หมายถึง สถานที่หรือบุคคลที่จะให้นักเรียนได้รับความรู้หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาตามที่ครูกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ แหล่งวิทยาการที่ใช้ประโยชน์ได้มากคือ แหล่งวิทยาการประเภทสถานที่และแหล่งวิทยาการประเภทบุคคล

กล่าวโดยสรุป แหล่งวิทยาการ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ วิทยาการ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และประสบการณ์ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามศักยภาพ

5.1.2 ประเภทของแหล่งวิทยาการ แหล่งวิทยาการ จำแนกได้โดยยึดลักษณะการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้เป็น 4 ประเภท (นฤมล ตันธเศรษฐ์ 2533: 14-29) ดังนี้

1) แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล หมายถึง บ่อเกิดหรือศูนย์รวมของวิชาความรู้ที่เป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนที่เกิดขึ้นพร้อมกับมนุษยชาติ คือบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีอยู่ให้ผู้สนใจหรือผู้ต้องการเรียนรู้ในชุมชนได้ อาจจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

ก. แหล่งวิทยาการประเภทบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการ ครู ทหาร ตำรวจ แพทย์ประจำตำบล ฯลฯ

ข. แหล่งวิทยาการประเภทบุคคลที่เป็นไปตามสถานะและบทบาทในสังคม เช่น ครู ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ฯลฯ

ค. แหล่งวิทยาการประเภทบุคคลที่เป็นโดยการทำงานอาชีพ เช่น ครู แพทย์ พยาบาล ตำรวจ ช่างฝีมือต่าง ๆ เกษตรกร ฯลฯ

ง. แหล่งวิทยาการประเภทบุคคลที่เป็นโดยความสามารถเฉพาะตัว เช่น ศิลปิน ช่างฝีมือ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติที่เรียนรู้กันคว้ามามาก หรือมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ฯลฯ

จ. แหล่งวิทยาการประเภทบุคคลที่ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น ผู้รู้หรือผู้อาวุโสซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน พระสงฆ์ หมอพื้นบ้าน พ่อเพลง แม่เพลง นายหนัง ศิลปินพื้นบ้านในด้านต่าง ๆ ทั้งหัตถกรรม จิตรกรรม ดนตรี การละเล่น ฯลฯ

2) แหล่งวิทยาการประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ด้านการศึกษาหาความรู้ ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมจำแนกดังนี้

ก. แหล่งวิทยาการในชุมชนในประเภททรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์พยายามให้คงความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เป็นแหล่งวิทยาการที่สวยงาม มีคุณลักษณะเฉพาะตัวตามเขตภูมิศาสตร์และภูมิอากาศ มีคุณค่าทางด้านการศึกษาหาความรู้ การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ อารยธรรมของมนุษย์และเป็นแหล่งที่ให้ความเพลิดเพลินตามธรรมชาติ

ข. แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภททรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์เข้าไปเสริมแต่งแต่ก็ยังคงพยายามให้คงความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ได้แก่ สวนอุทยาน เป็นแหล่งวิทยาการที่สวยงามให้คุณค่าทั้งด้านความรู้และนันทนาการเช่นเดียวกับอุทยาน แต่มีการเสริมแต่งธรรมชาติเท่าที่จำเป็น เพื่อให้ผู้เข้าไปสัมผัสได้ทั้งความเพลิดเพลินและความรู้ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตที่สงวนไว้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

ค. แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภททรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์เข้าไปคิดแปลงปรับปรุงเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาหรือเพื่อความเพลิดเพลิน ได้แก่ สวนพฤกษศาสตร์ จัดไว้เพื่อรวบรวมปลูกพันธุ์ไม้ประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้หรือเพื่อเป็นแหล่งสำหรับศึกษาค้นคว้าทางชีววิทยาของพืชและสภาพธรรมชาติ

3) แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทสื่อ เป็นตัวกลางที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือวัสดุอุปกรณ์ที่ผู้สนใจสามารถไปศึกษาหรือรับถ่ายทอดความรู้ได้ เป็นสิ่งที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากที่สุดจำแนกสื่อเป็นดังนี้

ก. สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นสื่อที่อาศัยเทคนิคทางการพิมพ์ บนแผ่นกระดาษสร้างสารในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นมา เป็นสื่อที่เก่าแก่ที่สุด ให้ความรู้แก่มวลชนอย่างกว้างขวาง สามารถกระจายข่าวได้อย่างรวดเร็ว เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเป็นจำนวนมาก

ข. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อที่อาศัยเทคนิคด้านอิเล็กทรอนิกส์สร้างสารในรูปแบบของเสียงและภาพ ทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว สารเหล่านี้จะถูกรับโดยประสาทตาและหู คือ ทั้งการได้ยินและการมองเห็น

4) แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทวัตถุและอาคารสถานที่ เป็นวัตถุและอาคารสถานที่ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าให้เกิดการเรียนรู้ได้ ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง ศึกษาสิ่งที่ต้องการได้ง่ายขึ้น จำแนกเป็น

ก. แหล่งวิทยาการที่เป็นสถานศึกษา ได้แก่ โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถม โรงเรียนมัธยม วิทยาลัย มหาวิทยาลัย สถานที่ฝึกอาชีพ โรงเรียนผู้ใหญ่และสถานที่อื่น ๆ ที่จัดการศึกษาให้ชุมชนโดยตรงทั้งด้านวิชาความรู้และทักษะอาชีพ

ข. แหล่งวิทยาการที่ไม่ใช่สถานศึกษา ได้แก่ สถานประกอบการธุรกิจ ศาสนสถาน วนอุทยาน และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน

สำหรับสมาชิ สัจจศรี (2557: 1-27 ถึง 1-28) แบ่งประเภทของแหล่งวิทยาการชุมชนออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่

1) แหล่งวิทยาการชุมชนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ ห้วย หนอง คลอง บึง แม่น้ำ ฯลฯ แหล่งการเรียนรู้ประเภทนี้จะช่วยให้ประชาชนได้รู้จักทรัพยากรธรรมชาติ ได้มีความรู้ถึงการเกิดการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เช่น ชีวิตของพืชแต่ละชนิด วงจรชีวิตของสัตว์หรือความเปลี่ยนแปลงของผิวโลกทำให้เกิดหินหรือแร่ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

2) แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทโบราณสถานและโบราณวัตถุ ในแต่ละชุมชนอาจมีโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่ วัด มัสยิด โบสถ์ เจดีย์ พระราชวังเก่า พระพุทธรูปเก่า ถ้วยชามสังคโลก วัตถุต่าง ๆ ในสมัยโบราณที่ขุดค้นได้ เป็นต้น โบราณสถานและโบราณวัตถุเหล่านี้สามารถเป็นแหล่งให้ประชาชนในชุมชนศึกษาหาความรู้ได้

3) แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ได้แก่ ศาสนสถาน ประเพณีทางศาสนา วัฒนธรรม การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ประเพณี เป็นต้น แหล่งการเรียนรู้ประเภทนี้จะช่วยให้ประชาชนได้รับความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมในประเพณีต่าง ๆ ศาสนา การประกอบกิจกรรมทางศาสนา การอบรมบ่มนิสัย คุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น

4) แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่นอาจจะมีภูมิปัญญาในหลายด้าน เช่น ด้านการเกษตร ด้านช่างฝีมือ ด้านดนตรีไทย ด้านอาหารขนม ด้านแพทย์แผนโบราณ ด้านสมุนไพร ด้านศิลปิน เป็นต้น แหล่งการเรียนรู้ประเภทนี้มีประโยชน์อย่างมากเช่นกัน จะช่วยให้คนไทยในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นหลังได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ

5) แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทหน่วยงาน หรือองค์กรของรัฐและของเอกชนที่อยู่ในท้องถิ่น ได้แก่ หน่วยงานสาขาของหน่วยงานต่าง ๆ ที่อาจมีที่ทำงานหรือมีเจ้าหน้าที่ไปปฏิบัติงานในระดับชุมชน เช่น เกษตรตำบล พัฒนาชุมชน ปศุสัตว์ สาธารณสุข สามารถเป็นแหล่งความรู้ในด้านต่าง ๆ ตามที่หน่วยงานเชี่ยวชาญให้แก่ประชาชนในชุมชนได้

6) แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อประเภทต่าง ๆ ที่ประชาชนได้อ่าน ได้รับชม รับฟัง เช่น หนังสือต่าง ๆ วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ สื่อพื้นบ้าน สื่อสังคม (social media) ฯลฯ ช่วยทำให้ประชาชนได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

7) แหล่งวิทยาการชุมชนที่รัฐและชุมชนสร้างขึ้นเพื่อการศึกษาเพื่อการเรียนรู้โดยตรง แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทนี้ในปัจจุบันนับวันจะมีมากยิ่งขึ้น ด้วยรัฐบาลมุ่งหวังให้แต่ละชุมชนมีแหล่งวิทยาการชุมชนที่หลากหลาย เพื่อสามารถรับความรู้ การศึกษาได้ตลอดเวลา แหล่งการเรียนรู้ประเภทนี้ ได้แก่ โรงเรียน หรือสถานศึกษาประเภทต่าง ๆ ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน) ศูนย์กีฬาและนันทนาการ พิพิธภัณฑ์ ศูนย์หรือกลุ่มฝึกอาชีพ ฯลฯ แหล่งวิทยาการชุมชนเหล่านี้มุ่งให้บริการความรู้และการศึกษาแก่ประชาชนโดยตรง จึงค่อนข้างจะมีการเตรียมการ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความรู้

ในบรรดาแหล่งวิทยาการชุมชนทั้ง 7 ประเภทนี้ อาจจะจัดกลุ่มได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

กลุ่มที่ 1 แหล่งวิทยาการชุมชนมิได้สร้างขึ้นหรือพัฒนาขึ้นเพื่อการศึกษาหรือการเรียนรู้โดยตรง อาจจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยว เพื่อการประกอบอาชีพ เพื่อการติดต่อสื่อสาร เพื่อช่วยในการดำรงชีวิตของประชาชน เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกัน แหล่งเรียนรู้เหล่านี้ก็สามารถให้ความรู้ ให้ประสบการณ์แก่ผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องได้ด้วย จึงเรียกได้ว่าเป็นแหล่งวิทยาการชุมชน แหล่งวิทยาการชุมชนในกลุ่มนี้ได้แก่ แหล่งวิทยาการประเภทที่ 1 ถึง 6

กลุ่มที่ 2 แหล่งวิทยาการชุมชนที่พัฒนาขึ้นหรือจัดสร้างขึ้นเพื่อการศึกษาหรือเพื่อการเรียนรู้โดยตรง แหล่งการเรียนรู้กลุ่มนี้ ก็คือ แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทที่ 7

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2547:437-438) ได้แบ่งแหล่งวิทยาการที่ใช้ประโยชน์ได้มากในวิชาสังคมศึกษา คือ แหล่งวิทยาการประเภทสถานที่และแหล่งวิทยาการประเภทบุคคล

1. แหล่งวิทยาการประเภทสถานที่ ได้แก่

1) ชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ชุมชนที่อยู่แวดล้อมโรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการโดยตรงที่จะให้นักเรียนได้เรียนรู้แนวคิดต่าง ๆ ในวิชาสังคมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ครูจึงควรถือว่าชุมชนเป็นแหล่งวิทยาการที่ดียิ่ง

2) หน่วยงาน โรงเรียน บริษัท ห้างร้าน ในการสอนเนื้อหาสาระทางสังคมศึกษาบางเรื่อง ครูอาจใช้หน่วยงานราชการ โรงงาน บริษัท ห้างร้านต่าง ๆ เป็นแหล่งความรู้ที่จะพานักเรียนไปเยี่ยมชม เพื่อหาความรู้ในเรื่องนั้น ๆ

3) พิพิธภัณฑ์ ในบางชุมชนมีแหล่งความรู้ในรูปของพิพิธภัณฑ์ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ที่ครูจะพานักเรียน ไปเยี่ยมชมได้เสมอ

4) สถานที่สำคัญ ในบางท้องถิ่น จะมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาที่เรียนดียิ่งขึ้น

5) ศูนย์วัฒนธรรม ปุชนิยสถานทางศาสนา ในการเรียนเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ครูอาจพานักเรียนไปชมศูนย์วัฒนธรรมหรือปุชนิยสถานทางศาสนา เช่น วัด วาอาราม โบสถ์ หรือมัสยิดต่าง ๆ เพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่กำลังศึกษา

2. แหล่งวิทยาการประเภทตัวบุคคล ในการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน นอกจากการพานักเรียนออกไปดูไปชมแล้ว วิทยาการเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ เพราะวิทยาการจะเป็นผู้อธิบายให้นักเรียนทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ หรือเรื่องที่นักเรียนกำลังศึกษา วิทยาการจึงเป็นแหล่งวิทยาการประเภทตัวบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

อาจกล่าวได้ว่า แหล่งวิทยาการที่ปรากฏในชุมชนมีอยู่อย่างหลากหลาย เป็นต้นว่า ศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ มหาวิทยาลัย โรงเรียน ศูนย์การศึกษาในชุมชน ห้องสมุด หน่วยงานต่าง ๆ ของทั้งรัฐและเอกชน สถานประกอบการ สวนสมุนไพร รวมทั้ง ภูมิปัญญาท้องถิ่น พิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีของชุมชน กิจกรรมของประชาชนในท้องถิ่นที่ผู้อื่นสามารถมาศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา เป็นต้น โดยแหล่งวิทยาการเหล่านี้ จะเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ นอกจากนี้ แหล่งวิทยาการในปัจจุบันที่แพร่หลายและสามารถเข้าถึงได้ง่าย คือ เว็บไซต์ ซึ่งนักเรียนสามารถศึกษาและค้นคว้าได้ด้วยตนเองตามความสนใจ เป็นการขยายขอบข่ายและองค์ความรู้ให้แก่เด็กเรียนอย่างกว้างขวาง

5.1.3 ความสำคัญของแหล่งวิทยาการ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 7) ในมาตรา 15 ระบุว่า การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และมาตรา 22 ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ การจัดการศึกษาสามรูปแบบเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งแหล่งวิทยาการหรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชน มีส่วนส่งเสริมต่อแนวทางการจัดการศึกษาดังกล่าว

สำหรับมาตราที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของแหล่งวิทยาการหรือแหล่งเรียนรู้ มีดังต่อไปนี้

มาตรา 24 (6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับ บิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษา และนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่าง พอเพียงและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงต้องให้ความสำคัญกับแหล่งวิทยาการ โดยเฉพาะการเรียน การสอนวิชาประวัติศาสตร์ ที่ต้องการหลักฐานที่เป็นรูปธรรมยืนยันเรื่องราวในอดีต แหล่งวิทยาการ การเรียนรู้จึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ จนเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในที่สุด

สุมาลี สังข์ศรี (2557: 1-21 ถึง 1-22) ได้รวบรวมแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่าน เกี่ยวกับ แหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการชุมชน แล้วสรุปความสำคัญของ แหล่งวิทยาการชุมชนได้ดังนี้

1. แหล่งวิทยาการชุมชนช่วยให้เกิดการเรียนรู้แก่บุคคลทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม
2. ช่วยให้บุคคลได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตซึ่งสนองปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต
3. ช่วยกระจายโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง คือ บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ทุกหนทุกแห่ง แม้แต่เมื่ออยู่ในท้องถิ่นของตนเองโดยไม่ต้องเดินทางเข้ามาศึกษาในเมืองใหญ่ โดยอาจจะเรียนจาก แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทบุคคล ประเภทสื่อ หรือประเภทอื่น ๆ ที่ส่งไปยังท้องถิ่นของตนเอง
4. ช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ เพราะแหล่งวิทยาการชุมชนอยู่ภายในชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายสามารถศึกษาหาความรู้ได้สะดวกไม่ต้องเดินทางไปไกล
5. ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง โดยอาจจะได้รับความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ ประเภทต่าง ๆ หลายประเภทที่มีอยู่ในชุมชน
6. ช่วยให้บุคคลได้รับความรู้ที่ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ เช่น เมื่อมีความก้าวหน้าทางวิทยาการ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในต่างประเทศ คนที่อยู่ในประเทศอื่น ๆ ก็สามารถได้รับความรู้ในทันทีทันใด ด้วยเช่นกัน โดยอาศัยแหล่งวิทยาการชุมชนประเภทสื่อชนิดต่าง ๆ แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทสื่อ ช่วยคนไทยได้รับทราบข่าวสารในเวลาเดียวกันทั่วโลก
7. ช่วยให้เกิดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เช่น ในการเรียนวิชา หนึ่งต้องการให้ผู้เรียนได้ทั้งความรู้ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ก็อาจจะมีการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน

หลายประเภททั้งประเภทบุคคล ประเภทสื่อ และประเภทวัตถุร่วมกันก็จะทำให้การเรียนการสอนวิชานั้นบรรลุวัตถุประสงค์

8. ช่วยให้การเรียนการสอนน่าตื่นเต้นและเป็นสิ่งที่สนใจของผู้เรียน เช่น ในการเรียนการสอนโดยทั่วไป แทนที่จะใช้ครูหรือวิทยากร ซึ่งเป็นแหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทบุคคลเพียงอย่างเดียว อาจเกิดความเบื่อหน่าย เพราะฉะนั้นอาจมีกิจกรรมอื่นช่วย เช่น ใช้สื่อประเภทต่าง ๆ (แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทสื่อ) หรือมีการพาไปเยี่ยมชมสถานที่ (แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทอาคารสถานที่)

9. ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากการเรียนในหลักสูตร เช่น ผู้เรียนเรียนเรื่องการเลี้ยงกุ้งจากโรงเรียนมาแล้ว ถ้าในชุมชนของนักเรียนมีผู้ประกอบอาชีพนี้อยู่ ผู้เรียนอาจไปเยี่ยมชมเป็นการส่งเสริมความรู้ในเรื่องนั้นให้ดียิ่งขึ้น

10. ช่วยให้ผู้เรียนได้มีความรู้มีประสบการณ์ดีขึ้น ได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ได้เห็นหรือสัมผัสกับของจริง

11. ช่วยให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเองได้ สามารถศึกษาได้เมื่อตนมีเวลาว่าง มีความพร้อม เช่น การศึกษาจากพิพิธภัณฑ์ จากสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น

12. ช่วยประหยัดงบประมาณในการจัดการศึกษาในหลาย ๆ ด้าน เช่น การจัดการเรียนการสอนอาจใช้แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทอาคารสถานที่ที่มีอยู่แล้วในชุมชนให้เป็นประโยชน์ อาจใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทบุคคลช่วยด้านการสอน และอาจจะส่งความรู้ต่าง ๆ ไปยังท้องที่ห่างไกลโดยอาศัยแหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทสื่อ

สำหรับแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษา นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม หากครูผู้สอนสังคมศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการให้นักเรียนทำรายงานหรือใช้วิธีการบรรยายเนื้อหาเพียงอย่างเดียว จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาสังคมศึกษา แต่เมื่อครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมได้นำแหล่งการเรียนรู้มาใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 (3) ที่ว่า “จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง”

5.2 แหล่งวิทยาการสำหรับการจัดเรียนรู้สาระประวัติศาสตร์

แหล่งวิทยาการการเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต หากครูผู้สอนประวัติศาสตร์จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการให้นักเรียนทำรายงานหรือใช้วิธีการบรรยายเนื้อหาเพียงอย่างเดียว จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายต่อการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ และมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาประวัติศาสตร์ รวมทั้งคิดว่าวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่เลื่อนลอย ไม่มีแก่นสาร และไม่น่าเชื่อถือ แต่หากครูผู้สอนประวัติศาสตร์ได้นำแหล่งวิทยาการมาใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างถูกต้องว่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวในอดีตนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง เพราะยังมีประจักษ์พยานหรือหลักฐานปรากฏอยู่ วิชาประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องที่ไม่เลื่อนลอยตามความเข้าใจของผู้เรียน และยังทำให้วิชาประวัติศาสตร์มีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น การได้พบได้ชมแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ เช่น พระบรมมหาราชวัง โบราณสถาน โบราณวัตถุ อย่างหลากหลายแล้ว ผู้เรียนจะเกิดความภูมิใจในประจักษ์พยานที่ยืนยันความเจริญรุ่งเรืองของชาติ เมื่อมีความภูมิใจย่อมมีความรัก ความหวงแหน และต้องการอนุรักษ์แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ให้คงอยู่ตลอดไป

สำหรับแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนสาระประวัติศาสตร์นั้น ผู้สอนต้องเลือกแหล่งวิทยาการประเภทที่เหมาะสมกับบทเรียน แต่โดยทั่วไปแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ที่เน้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ไทยนั้น ครูผู้สอนมักใช้แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.2.1 พิพิธภัณฑ์ เป็นสถานที่หรือสถาบันและแหล่งการศึกษาที่รวบรวมจัดแสดงสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ในการค้นคว้า วิจัยและพัฒนา บริการความรู้ควบคู่กับบันเทิงความสนุกเพลิดเพลินอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา ตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และธรรมชาติวิทยาขององค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ (อพวช.) พิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติรังสิต ปทุมธานี พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำห้วยกอก เป็นต้น (ชลทิศย์ เอี่ยมสำอางค์ และนฤมล ดันธสุรเศรษฐ, 2557: 8-6 ถึง 8-7)

พิพิธภัณฑ์ของไทยจำแนกได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ (เพ็ญศรี ทวีสุวรรณ และสมประสงค์ วิทยเกียรติ, 2533: 527) ได้แก่

- 1) พิพิธภัณฑ์สถานทางศิลปะและวัฒนธรรม (Museum of Arts and Cultures)
- 2) พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดี (Museum of History and Archaeology)
- 3) พิพิธภัณฑ์สถานทางธรรมชาติวิทยา (Museum of Nature; History)
- 4) พิพิธภัณฑ์สถานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Museum of Science and Technology)
- 5) พิพิธภัณฑ์สถานทางมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา (Museum of Anthropology and Ethnology)

สำหรับพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการสอนประวัติศาสตร์ คือ พิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์ (Historical Museum) เป็นสถานที่จัดแสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและประเพณี พิพิธภัณฑ์ประเภทนี้อาจแยกเรื่องก็ได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ สังคม หรือการแสดงบ้านและเมืองประวัติศาสตร์ ทั้งนี้รวมถึงโบราณสถาน อนุสาวรีย์ และสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมด้วย (เพ็ญศรี ทิวสุวรรณ และสมประสงค์ วิทย์เกียรติ, 2533: 526)

5.2.2 โบราณสถานและโบราณวัตถุ เป็นแหล่งวิทยาการที่ให้ความรู้แก่คนทั่วไปที่สนใจจะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ

ทวีป อภิสัทธ์ (2533: 265-267) ได้ชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญของโบราณสถานและโบราณ วัตถุ ในฐานะที่เป็นแหล่งวิทยาการในชุมชนว่าอยู่หลายประการ ดังนี้

- 1) เป็นแหล่งให้ความรู้แก่ชุมชน
- 2) เป็นสิ่งปลูกความสำนึก ความรักและความภาคภูมิใจให้กับคนในชาติ
- 3) เป็นสัญลักษณ์แสดงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติในอดีต
- 4) เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ให้เรียนรู้เรื่องราวในอดีต และเป็นอนุสรณ์เตือนใจคนในชุมชน
- 5) เป็นสิ่งช่วยกระตุ้นให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ

ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนสาระประวัติศาสตร์ ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในชาตินั้น การนำโบราณสถานและโบราณวัตถุมาใช้ประกอบการสอนจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยโบราณสถานที่สำคัญประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทยแบ่งออกเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์และยุคประวัติศาสตร์ ซึ่งมีหลายแห่งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

ส่วนโบราณวัตถุและศิลปวัตถุเป็นสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ซึ่งโดยอายุหรือ โดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือ โบราณคดี ถ้าเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงทางศิลปะก็จัดเป็นศิลปวัตถุ ดังนั้นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุจึงเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทที่จับต้องได้หรือที่เรารู้จักในประเภทของวัฒนธรรมทางวัตถุซึ่งเรียกโดยรวมว่า ทรัพยากรทางโบราณคดี หมายถึงสถานที่ สิ่งก่อสร้าง รวมทั้งวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมในอดีตทุกยุคทุกสมัย นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าความสำคัญ สามารถนำมาจัดการให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนสมัยปัจจุบันและส่งผ่านไปให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ใช้ประโยชน์ได้

5.2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น เอกวิทย์ ฌ ถกลาง (2539) ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีวิตในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญา ปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้ว รับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาในสิ่งแวดล้อม บริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ ที่สั่งสมสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ของชาติมายาวนาน จึงมีการสั่งสมสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าอย่างหลากหลาย

คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีอยู่หลายประการ ดังนี้ (กล้า สมตระกูล 2556: 12-10 ถึง 12-14)

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยสร้างชาติไทยให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง โดยเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงใช้ความรู้ ความสามารถในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศมาโดยตลอด นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้และได้รับการสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้สร้างความเจริญให้กับบ้านเมือง มีการรับความรู้วัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคน

ไทย มีผลให้ชาติเจริญรุ่งเรืองเทียบเท่าอารยประเทศตะวันตก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบันทรงใช้ภูมิปัญญาของพระองค์ในการพัฒนาชาติบ้านเมือง การแก้ปัญหาวิกฤตด้านเศรษฐกิจและสังคม ภูมิปัญญาสร้างสรรค์เพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดความสงบร่มเย็นแก่ประชาชน

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยสร้างความภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนในชาติ ชาติไทยเป็นชาติที่มีอักษรและเลขไทยเป็นของตนเอง มีถ้อยคำร้อยกรองที่ไพเราะ เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงพื้นบ้านอื่น ๆ มีทำนองรำที่งดงามอ่อนช้อย ร่าเริง สง่างาม มีดนตรีไทย มีอาหารที่ปรุงอย่างประณีต รสอร่อย เป็นที่รู้จักทั่วโลก เหล่านี้เป็นศักดิ์ศรีของชาติ เป็นความฉลาด ความเชี่ยวชาญของบรรพบุรุษที่สั่งสอนสืบต่อกันมา

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาของไทยได้นำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาปรับใช้ในวิถีชีวิต ทำให้คนไทยมีคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม เป็นผู้อ่อนน้อม ถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทนให้อภัยแก่กันและกัน ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายเป็นสุข คนในชุมชนมีการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ชาติไทยเป็นชาติที่ให้ความสำคัญกับ คน สังคม และธรรมชาติอย่างเด่นชัด มีหลักฐานปรากฏให้เห็นชัดเจน เช่น ประเพณีไทย 12 เดือน ตลอดปี ภาษาอีสาน เรียกว่า ฮีตสิบสอง ประเพณีดังกล่าวจะสอดคล้องกับสภาพของธรรมชาติ คน สังคม และกาลเวลา อย่างชัดเจน

5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำมาใช้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามยุคสมัย แม้ว่าความรู้สมัยใหม่และเทคโนโลยีจะหลั่งไหลเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเครื่องมือสมัยเก่าเพื่อความสะดวกในการทำงาน เช่น ระเบิดน้ำ รถขนของที่เรียกว่า รถอีแต๋น การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสาน สามารถพลิกฟื้นธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ ตามหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง”

จากความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูผู้สอนสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียน โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ไทย เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในประวัติศาสตร์เขามีความคิด ความสามารถ หรือมีศักยภาพมากน้อยเพียงใดในการนำความรู้ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนความสามารถนำมา

แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต หรือนำภูมิปัญญามาพัฒนาชุมชนหรือสังคมให้เจริญ ทำให้ชุมชนหรือประเทศมีความภาคภูมิใจในความเจริญนั้น ๆ ได้อย่างไร

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในส่วนของสาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ 3 มาตรฐาน มาตรฐานที่ 3 เป็นมาตรฐานที่ได้ให้ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

“มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจ และดำรงความเป็นไทย”

ในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาระประวัติศาสตร์ไทยนั้น ผู้สอนควรพิจารณาว่าควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทใดมาถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีผู้จำแนกไว้เป็นประเภทต่าง ๆ เป็นต้นว่า

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประเภท คือ

- 1) คติความเชื่อ
- 2) วิถีทำมาหากิน
- 3) การสร้างสรรค์ศิลปหัตถกรรม
- 4) การจัดระบบความสัมพันธ์

โดยแท้ที่จริงแล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านนี้ก็คือ วัฒนธรรมท้องถิ่นนั่นเอง หากแต่เป็น “วัฒนธรรม” ในความหมายระดับกว้าง ที่หมายถึงวิถีชีวิตของคน หาใช้วัฒนธรรมในความหมายของการร้องรำทำเพลงประการเดียว

การจัดแบ่งสาขาภูมิปัญญาไทย สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ได้แบ่งสาขาภูมิปัญญาไทย แบ่งเป็น 10 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำ การเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรธรรมชาติ ไร่นาสวนผสม และสวนผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขปัญหาโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้ง

การผลิต และการจำหน่าย ผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ทางด้านสุขภาพ และอนามัยได้ เช่น การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การดูแลและรักษาสุขภาพแผนโบราณไทย เป็นต้น

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุล และยั่งยืน เช่น การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน เป็นต้น

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และ โภคทรัพย์ เพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดการเรื่องกองทุนของชุมชน ในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ รักษาพยาบาลของชุมชน การจัดระบบสวัสดิการบริการในชุมชน การจัดระบบสิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นต้น

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ กวีศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเอง ได้ ตามบทบาท และหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่น การจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรต หนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดี

ต่อบุคคล และสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณี บุญประเพณีข้าว เป็นต้น

ที่มา: <http://www.saranukromthai.or.th/> ค้นคืน 8/7/57

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนสาระประวัติศาสตร์ที่ครูผู้สอนมักเลือกแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์สถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะแหล่งวิทยาการดังกล่าว เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้สาระประวัติศาสตร์มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น และเมื่อนักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งวิทยาการดังกล่าวแล้ว จะทำให้เข้าใจสาระประวัติศาสตร์ยิ่งขึ้น เข้าใจความเป็นมาของชาติ เกิดความภาคภูมิใจ เกิดความรัก และความหวงแหนในมรดกอันล้ำค่าเหล่านี้

5.3 ตัวอย่างแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในประเทศ และในระดับท้องถิ่น

สำหรับแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์มี 2 ลักษณะดังนี้

5.3.1 แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในระดับประเทศ สำหรับตัวอย่างแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในระดับประเทศ สำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (สิริวรรณ ศรีพหล 2554)

แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในระดับประเทศ สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชาติ ซึ่งครูผู้สอนประวัติศาสตร์สามารถเลือกนำมาใช้สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ได้ สำหรับแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในระดับประเทศ ที่สำคัญมีดังนี้

1) พระบรมมหาราชวัง พระบรมมหาราชวัง เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่สำคัญยิ่งที่ครูผู้สอนประวัติศาสตร์ควรนำมาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากพระบรมมหาราชวังมีลักษณะแบบแผนการก่อสร้างคล้ายคลึงกับพระบรมมหาราชวังในสมัยกรุงศรีอยุธยา การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสไปทัศนศึกษาพระบรมมหาราชวัง ทำให้ผู้เรียนสามารถย้อนอดีตถึงความเจริญรุ่งเรืองของไทย และเกิดความภาคภูมิใจในชาติไทย

2) พระราชวังและพระที่นั่ง พระราชวังและพระที่นั่ง เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่งที่ครูผู้สอนประวัติศาสตร์ควรนำมาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากพระราชวัง และพระที่นั่งต่าง ๆ สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตให้กับผู้เรียนได้ เช่น ประวัติการก่อสร้าง รูปแบบสถาปัตยกรรม รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กับพระราชวัง และพระที่นั่งเหล่านั้น สำหรับพระราชวัง และพระที่นั่งที่สำคัญที่ได้แก่ พระราชวังบางปะอิน พระราชวังสนามจันทร์ พระที่นั่งอนันตสมาคม และพระที่นั่งวิมานเมฆ เป็นต้น

3) อุทยานประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้อีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์เป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ขณะเดียวกันภายในอาณาบริเวณของอุทยานประวัติศาสตร์ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่น่าสนใจ และทรงคุณค่ามากมายหลายแห่ง ที่ผู้เรียนสามารถศึกษาเรียนรู้ถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยในอดีต ปัจจุบันอุทยานประวัติศาสตร์ในประเทศไทยมี 10 แห่ง เรียงลำดับตามการจัดตั้ง ดังนี้

1. อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
2. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
3. อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
4. อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
5. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
6. อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
7. อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
8. อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
9. อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
10. อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

4) อนุสาวรีย์ สำหรับอนุสาวรีย์ที่นำเสนอเป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในระดับประเทศนั้น เป็นอนุสาวรีย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยส่วนใหญ่ของประเทศ หรือเป็นอนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญที่ประเทศไทยเข้าไปเกี่ยวข้อง อนุสาวรีย์จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญที่สามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี เช่น อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ อนุสาวรีย์ทหารอาสา เป็นต้น

5) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร นับเป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ที่สำคัญของประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ได้รวบรวม และจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่เกยรุ่มเรื่องมาแต่อดีต ขณะเดียวกันยังเป็นศูนย์ให้บริการความรู้ด้านการศึกษาด้านศิลปะ ด้าน

ประวัติศาสตร์ และด้านโบราณคดี ดังนั้นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร จึงเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งที่น่าสนใจที่ครูผู้สอนประวัติศาสตร์ควรนำมาใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความเข้าใจ และเกิดความภาคภูมิใจ ความหวงแหนที่จะผดุงรักษามรดกของชาติสืบต่อไป

6) หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากหอสมุดแห่งชาติได้จัดเก็บรวบรวมหนังสือตัวเขียน เอกสารโบราณ และจารึก หนังสือตัวพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนวัสดุและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ผลิตจากในประเทศ และต่างประเทศ นอกจากนั้นยังเป็นศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและยืมสิ่งพิมพ์ในระดับชาติ และนานาชาติ ดังนั้นหอสมุดแห่งชาติ จึงเป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ที่ใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

7) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ได้จัดเก็บและให้บริการเอกสารจดหมายเหตุซึ่งเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และโสตทัศนวัสดุ ที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์

8) หอวิชาฐานุสรณ์ ท้าวสุกรี หอวิชาฐานุสรณ์ ท้าวสุกรี เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รวบรวมงานพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับรัชกาลที่ 6 นอกจากนั้นยังได้มีการจัดนิทรรศการถาวรดุสิตธานี เมืองทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในสมัยรัชกาลที่ 6 ให้ได้ศึกษาอีกด้วย

9) ถนนราชดำเนิน ถนนราชดำเนิน นับเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากถนนราชดำเนินเป็นถนนสายสำคัญที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ ๆ หลายเหตุการณ์ เช่น การปฏิวัติ 2475 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 หรือเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ เป็นต้น ดังนั้นหากครูผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ได้จัดกิจกรรมย้อนรอยอดีตถนนราชดำเนิน ก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจที่จะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

10) นิทรรศน์รัตนโกสินทร์ เป็นนิทรรศการที่นำเสนอของดีของเด่นแห่งยุครัตนโกสินทร์ในรูปแบบสมัยใหม่ที่สวยงาม น่าตื่นตา และสนุกสนานไปพร้อมกัน สถานที่ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนินกลาง ติดกันกับลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ นิทรรศน์รัตนโกสินทร์ ได้นำเรื่องราวทั้งหมดของกรุง

รัตนโกสินทร์มาจัดแสดงทั้งหมด 9 ห้อง ภายใต้นโยบายของคำว่า “นพรัตน์” หรือ **อัญมณีอันมีค่าทั้ง 9 ประเภท** โดยเปรียบเทียบนิทรรศการที่จัดแสดงในแต่ละห้องเป็นอัญมณีประเภทต่าง ๆ การจัดแสดงนิทรรศการในแต่ละห้องนั้น ล้วนแต่เป็นนิทรรศการที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยีอันทันสมัย อาทิ หุ่นจำลอง สื่อผสมเสมือนจริง 4 มิติ สื่อมัลติทัช และมัลติมีเดีย

อานิเมชัน เป็นต้น เมื่อชมนิทรรศการรัตนโกสินทร์แล้ว จะมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เกิดความรักและหวงแหนวัฒนธรรมไทยของเรา จึงนับเป็นแหล่งวิทยาการทางการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง

5.3.2 แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในระดับท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่นมี

แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ได้หลายแห่งด้วยกัน เพียงแต่ครูผู้สอนประวัติศาสตร์จะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ และวัยของผู้เรียน สำหรับตัวอย่างแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในระดับท้องถิ่น ที่สำคัญมีดังนี้

1) **วิทยากรหรือบุคคลในท้องถิ่น** วิทยากรหรือบุคคลในท้องถิ่น เป็นแหล่งความรู้ที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยตรง เช่น บุคคลที่เคยอยู่ในเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 หรือบุคคลที่เคยเข้าร่วมสงครามเกาหลี หรือสงครามเวียดนาม คำบอกเล่า ประสบการณ์ และข้อคิดเห็นจากบุคคลในท้องถิ่นเหล่านี้จะมีค่าอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจเหตุการณ์ในยุคนั้นหรือสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี เนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นสิ่งจำเป็นจะต้องมีการถ่ายทอดจากชุมชนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อไป ขณะเดียวกันวิทยากรหรือบุคคลในท้องถิ่น ยังหมายรวมถึงผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ในท้องถิ่น หรือกรณีที่เกิดขึ้นนั้น ประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ หรือหลายวัฒนธรรม การเรียนประวัติศาสตร์ของชนชาติใดชนชาติหนึ่งก็มีความสำคัญ ดังนั้น ครูผู้สอนอาจจะเชิญคนในชนชาตินั้นหรือผู้มีความรู้ของชนชาตินั้นมาให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องทั้งในอดีตและปัจจุบันแก่ผู้เรียนได้

2) **วัด มัสยิด หรือโบสถ์** วัด มัสยิด หรือโบสถ์ เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่มีคุณค่าอย่างมหาศาล ในการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวัด มัสยิด หรือโบสถ์ที่มีประวัติการก่อสร้างมายาวนานมากเพียงใดยังมีคุณค่าต่อการเรียนวิชาประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้น ซึ่งครูผู้สอนสามารถนำประวัติการก่อสร้าง บุคคลที่เกี่ยวข้องในการสร้าง หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในวัด

หรือมัชยิด หรือโบสถ์ มาใช้ประกอบการเรียนประวัติศาสตร์ได้เช่นกัน โดยเฉพาะสิ่งที่ปรากฏทั้งด้าน สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น

3) **พิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่น** พิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่นเป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียน การสอนประวัติศาสตร์อีกแหล่งหนึ่งที่ครูผู้สอนควรนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน ทั้งนี้เนื่องจาก พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์สถานประจำจังหวัด หรือเป็น พิพิธภัณฑ์ของมูลนิธิ หรือขององค์กร หรือของเอกชน ที่จัดตั้งขึ้นในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นแหล่ง รวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นมาจัดแสดงไว้ หากครูผู้สอนประวัติศาสตร์ใช้ พิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ย่อมทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจความเป็นมาของท้องถิ่นของ ตนเองได้เป็นอย่างดี เกิดความภาคภูมิใจ รัก และหวงแหนในท้องถิ่นของตนเอง ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์ ในท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์พ้อมรงค์ จังหวัดสงขลา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ เป็นต้น

4) **ศาลหลักเมือง** ศาลหลักเมืองเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่ประชาชนในแต่ละ ท้องถิ่นให้ความเคารพ ศาลหลักเมืองก็เป็นแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นอีกประเภทหนึ่งที่ครูผู้สอน สามารถนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจาก ศาลหลักเมืองจะมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลที่ก่อสร้าง ช่วงเวลาในการก่อสร้าง รวมทั้งสามารถศึกษาถึง รูปแบบของสถาปัตยกรรมของศาลหลักเมืองอีกด้วย

5) **อนุสาวรีย์ในท้องถิ่น** อนุสาวรีย์ในท้องถิ่น เป็นอีกแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการ เรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่ครูผู้สอนสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ แต่ทั้งนี้ ครูผู้สอนประวัติศาสตร์จะต้องพิจารณาว่า ในท้องถิ่นของตนมีอนุสาวรีย์ใดบ้าง และอนุสาวรีย์เหล่านั้น มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ใด และสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา สารใดได้บ้าง ตัวอย่างอนุสาวรีย์ในท้องถิ่น อาทิเช่น อนุสาวรีย์จำคำ จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ญี่ปุ่นบุกเมือง นครศรีธรรมราช หรืออนุสาวรีย์ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต สามารถ นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนเกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามเก้าทัพ หรืออนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา ในเหตุการณ์กบฏอนุวงศ์ เป็นต้น

6) **แหล่งชุมชนโบราณ** แหล่งชุมชนโบราณ เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในท้องถิ่นอีก ประเภทหนึ่งที่ครูผู้สอนประวัติศาสตร์สามารถนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประวัติศาสตร์ได้เช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากในชุมชนโบราณยังคงปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ให้ผู้เรียนสามารถศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านผังเมืองโบราณ สถาปัตยกรรม

รวมทั้งเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนเหล่านั้น รวมทั้งวิถีชีวิตของบุคคลในชุมชนในอดีตที่มีการถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างแหล่งชุมชนโบราณ เช่น ชุมชนโบราณเมืองสงขลาบริเวณถนนนครใน – นครนอก ชุมชนโบราณถนนวิจิตร จังหวัดภูเก็ต หรือชุมชนโบราณตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น

7) **โบราณสถาน และโบราณวัตถุ** โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่มีคุณค่ายิ่งต่อการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่ปรากฏให้ผู้เรียนได้เห็นนับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นภาพความเจริญที่มีมาในอดีตของชุมชนหรือท้องถิ่นของตน ขณะเดียวกันยังเป็นการยืนยันให้ผู้เรียนได้เห็นถึงความสามารถของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้กับประเทศชาติ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนประวัติศาสตร์จะต้องศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน และโบราณวัตถุในท้องถิ่นว่ามีที่ใดบ้าง และสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ได้อย่างไร รวมทั้งพานักเรียนไปศึกษาโบราณสถาน และโบราณวัตถุในท้องถิ่น ก็จะทำให้ผู้เรียนสามารถรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยครูผู้สอนใช้โบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นสื่อกลางในการเล่าเรื่อง เป็นต้น

8) **ห้องสมุดโรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือของท้องถิ่น** ห้องสมุดโรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือของท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้หนึ่งที่สำคัญที่ควรนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะเมื่อครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการมอบหมายให้นักเรียนไปอ่านหรือค้นคว้าข้อมูลห้องสมุดโรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย หรือของท้องถิ่น จึงเป็นแหล่งการเรียนรู้อีกแหล่งหนึ่งที่ผู้เรียนสามารถไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้

9) **ป้ายจารึก** ป้ายจารึก เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ อีกประเภทหนึ่งที่ครูผู้สอนสามารถนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน โดยเฉพาะป้ายจารึกของบุคคลสำคัญ เช่น ป้ายจารึกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หน้าตึกวังเจ้า เกาะช้าง จังหวัดตราด หรือป้ายจารึก 3 ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาจีน และภาษาเขมร บริเวณโรงพยาบาลสงขลาธาราชนครินทร์ ทั้งนี้ป้ายจารึกเหล่านี้สามารถบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นนั้นได้เป็นอย่างดี ดังนั้นครูผู้สอนประวัติศาสตร์จึงต้องศึกษาหาข้อมูลว่า ป้ายจารึกที่ปรากฏในท้องถิ่นของตนเองมีหรือไม่ หากมีสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในเรื่องใดบ้าง

10) สถานีรถไฟ สถานีรถไฟ เป็นอีกแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ได้เช่นกัน โดยเฉพาะจังหวัดที่มีเส้นทางรถไฟ ทั้งนี้เนื่องจากสถานีรถไฟเป็นหลักฐานที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ได้เช่นกัน เช่น ประวัติในการก่อสร้าง รวมทั้งเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการสร้างรถไฟ เป็นต้น

11) โรงเรียน โรงเรียนเป็นอีกแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในระดับท้องถิ่นได้เช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนบางโรงเรียนในท้องถิ่นได้มีประวัติการก่อตั้งที่ยาวนาน และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ในด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านสังคม ตัวอย่างเช่น โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏ จังหวัดสงขลา โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ หรือโรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราช จังหวัดอุบลราชธานี ตัวอย่างโรงเรียนเหล่านี้ก่อตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อให้เป็นโรงเรียนประจำมณฑล และต้องการกระจายการศึกษาไปยังส่วนภูมิภาค ซึ่งครูผู้สอนประวัติศาสตร์ สามารถใช้โรงเรียนเหล่านี้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในเรื่องการปกครองส่วนภูมิภาค วิชาการทางด้านการศึกษา เป็นต้น

12) ต้นไม้ ต้นไม้ เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในระดับท้องถิ่นได้อีกแหล่งหนึ่ง ทั้งนี้ได้หมายความว่าทุกท้องถิ่นสามารถนำต้นไม้มาใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้ทั้งหมด มีเพียงบางท้องถิ่นเท่านั้นที่สามารถนำต้นไม้มาเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้ ตัวอย่างเช่น ต้นโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี ที่สามารถนำมาใช้บอกเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดปราจีนบุรี หรือต้นยางพารา จังหวัดตรัง ที่สามารถนำมาใช้บอกเล่าประวัติศาสตร์ของเมืองตรังได้ เป็นต้น

13) สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น ถนน สะพาน อุโมงค์ ที่สำคัญ ๆ ในแต่ละท้องถิ่น ก็สามารถนำมาใช้เป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในระดับท้องถิ่นได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น สะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี อุโมงค์รถไฟขุนตาล จังหวัดลำปาง - ลำพูน หรือซื่อถนน ทั้งนี้เนื่องจากการตั้งซื่อถนนบางสาย มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญของท้องถิ่น เช่น ถนนลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งเป็นถนนสายหนึ่งที่เชื่อมระหว่างอำเภอเมืองสงขลา กับอำเภอหาดใหญ่ ลพบุรีราเมศวร์ คือชื่อของกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลของมณฑลนครศรีธรรมราช ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้น

แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในระดับท้องถิ่นที่ยกตัวอย่างมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ที่ครูสามารถนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ แต่ทั้งนี้ครูผู้สอนประวัติศาสตร์จะต้องศึกษาข้อมูลของแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในท้องถิ่นให้ลึกซึ้ง เพื่อ

จะได้นำแหล่งวิทยาการการเรียนรู้เหล่านั้นมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนสาระประวัติศาสตร์ไม่น่าเบื่อ และมีชีวิต นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความภาคภูมิใจ ความรัก ความหวงแหนให้กับผู้เรียนในฐานะที่เป็นบุคคลในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

5.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ

สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย เป็นต้นว่า

- 1) การจัดกิจกรรมการศึกษาแหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ
- 2) การสำรวจแหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ
- 3) การเผยแพร่แหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสำนึกความรักชาติ โดยการจัดการความรู้

แหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ที่จะนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน มีอยู่อย่างหลากหลายทั้งแหล่งวิทยาการในประเทศและระดับท้องถิ่น ครูผู้สอนประวัติศาสตร์สามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสมกับบทเรียนและความสนใจของผู้เรียน เมื่อเลือกแหล่งวิทยาการทางประวัติศาสตร์ได้แล้วก็นำมาวางแผนเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสม

6. การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล

ในที่นี้ขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล โดยครอบคลุมในหัวข้อต่อไปนี้ (1) ความหมายและความสำคัญของชุดฝึกอบรมทางไกล (2) หลักการของชุดฝึกอบรมทางไกล (3) ประเภทของชุดฝึกอบรมทางไกล โดยเฉพาะการผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยืดสิ่งพิมพ์ และ (4) การทดสอบประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมทางไกล ชุดฝึกอบรมทางไกลที่พัฒนาขึ้นยึดตามระบบการฝึกอบรมทางไกลของชัยยงค์ พรหมวงศ์ เป็นหลัก

6.1 ความหมายและความสำคัญของชุดฝึกอบรมทางไกล

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้ให้ความหมายของชุดฝึกอบรมทางไกล (อ้างใน กฤษณ์ พลอยโสภณ 2538: 29) ไว้ว่า คือ ชุดสำเร็จที่ใช่เป็นแนวทางและเครื่องมือในการดำเนินการฝึกอบรมทางไกลอย่างมีระบบระเบียบ ทั้งในส่วนของวิทยาการที่ให้การฝึกอบรม และสมาชิกที่เข้ารับการฝึกอบรม โดยมี

กำหนดขั้นตอนการฝึกอบรม กำหนดสื่อ กำหนดกิจกรรม กำหนดเนื้อหา ประสบการณ์ และเครื่องมือ ประเมินผลการฝึกอบรม ไว้อย่างครบถ้วน

ส่วนความสำคัญของชุดฝึกอบรม ชัยขงค์ พรหมวงศ์ ได้สรุปไว้ดังนี้

- 1) เป็นการวางแผนการฝึกอบรมอย่างมีระบบ
- 2) เป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการฝึกอบรมทางไกล ดำเนินไปตามเป้าหมายในรูปแบบที่ต้องการ (รูปแบบหมายถึง การยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ยึดสมาชิกเป็นศูนย์กลางหรือยึดประสบการณ์เป็นศูนย์กลาง)
- 3) ได้ประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์มาตรฐานต่ำสุด (มาตรฐานต่ำสุด หมายถึง ไม่ว่าจะทำการฝึกอบรมกี่ครั้งก็ตาม ผลที่ออกมาจะได้เท่า ๆ กัน)
- 4) ทำให้สามารถจัดฝึกอบรมที่อิงระบบมากกว่าอิงวิทยากร จากปัญหาที่เกิดขึ้น จะพบว่า วิทยากรจัดฝึกอบรมมักจะใช้ชื่อเสียงฝึกอบรม โดยใช้ความสามารถเฉพาะตัว ซึ่งจำนวนวิทยากรประเภทนี้มีอยู่ไม่มากนัก และกลุ่มเป้าหมายที่เข้ารับการฝึกอบรมก็เป็นเพียงบางกลุ่มเท่านั้น มิได้กว้างขวางทั้งหมด ชุดฝึกอบรมนี้จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถดำเนินการฝึกอบรมโดยใครก็ได้ที่มีความรู้พอสมควร
- 5) ทำให้การฝึกอบรมไม่ขึ้นกับบุคลิกภาพ อารมณ์ หรือสุขภาพของวิทยากร

6.2 หลักการของชุดฝึกอบรมทางไกล

หลักการของชุดฝึกอบรมทางไกล มีอยู่หลายประการ ในที่นี้ขอสรุปประเด็นสำคัญ ดังนี้ (ชัยขงค์ พรหมวงศ์ และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ 2540: 147)

- 1) มุ่งสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อให้วิทยากรสามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความสามารถ และความสะดวกของแต่ละคน โดยพึ่งพาจากวิทยากรน้อยที่สุด
- 2) มีการจัดสถานการณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง 4 ประการ คือ ให้ผู้รับการอบรมมีส่วนร่วมอย่างกระฉับกระเฉง ให้ผู้รับการฝึกอบรมได้รับผลย้อนกลับทันทีในรูปคำติชมและการชี้แนะแนวทางที่จะตรวจสอบคำตอบด้วยตนเอง ผู้รับการฝึกอบรมได้รับการเสริมแรงด้วยการได้รับประสบการณ์ที่เป็นความภาคภูมิใจในความสำเร็จ และผู้รับการฝึกอบรมได้เรียนรู้ไปที่ละน้อยตามลำดับขั้น
- 3) มีระบบการผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ผ่านการพิสูจน์ด้วยการวิจัยมาแล้วเช่นเดียวกัน
- 4) มีเนื้อหาสาระได้รับการปรุงแต่งและจำแนกไว้อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติ เนื้อหาวิจัย และระดับผู้เรียน

5) มีแหล่งวิทยบริการที่จะสนับสนุนการศึกษาด้วยตนเองโดยตรงหรือผ่านระบบตามสาย

6) มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการศึกษด้วยตนเองที่บ้านหรือที่ทำงาน ด้วยการจัดสถานที่เรียนหรือมุมการเรียนที่บ้าน

7) มีองค์ประกอบเชิงรูปธรรมและนามธรรมเหมือนกัน

8) มีระบบการประเมินตนเองก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียนที่ผู้เรียนสามารถตรวจสอบได้ด้วยตนเอง

6.3 ประเภทของชุดฝึกอบรมทางไกล

ชัยขงค์ พรหมวงศ์ และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ (2540 : 149-152) ได้จำแนกประเภทของชุดฝึกอบรมทางไกลไว้ 3 ประเภท คือ

- 1) ชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลัก
- 2) ชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อแพร่ภาพและเสียงเป็นสื่อหลัก
- 3) ชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดคอมพิวเตอร์เป็นสื่อหลัก

ในที่นี้จะเน้นการผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสิ่งพิมพ์เป็นหลัก การผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก ประกอบด้วย ประมวลสาระและแนวการศึกษา

1) ประมวลสาระ เป็นสื่อหลักที่ใช้ควบคู่กับแนวการศึกษา โดยเป็นเอกสารที่เน้นการเสนอเนื้อหาสาระของชุดฝึกอบรมนั้น ๆ เป็นสำคัญ เปรียบเสมือนการบรรยายเนื้อหาการอบรม เพื่อช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ในเนื้อหาสาระที่ศึกษาอย่างละเอียด

2) แนวการศึกษา เป็นคู่มือการฝึกอบรม ใช้ควบคู่กับประมวลสาระ แนวการศึกษาจะช่วยให้ผู้เรียนทราบรายละเอียดเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของกิจกรรมทั้งหมดของการฝึกอบรม

สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับการผลิตประมวลสาระ และแนวการศึกษา มีดังนี้

1) ประมวลสาระ ซึ่งจัดเป็นสื่อหลักของการฝึกอบรมทางไกลนั้น เนื้อหาสาระที่ผู้ให้การอบรมต้องการจะเสนอนั้น จะนำมาบรรจุไว้ในประมวลสาระชุดฝึกอบรมอย่างสมบูรณ์ ประมวลสาระชุดฝึกอบรมมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4 ส่วน คือ

ก. ส่วนที่เป็นรายละเอียดและวิธีการใช้ชุดฝึกอบรม ได้แก่ หน้าปก คำนำ สารบัญ รายละเอียดชุดฝึกอบรม และวิธีการศึกษา

ข. ส่วนที่เป็นแผนการฝึกอบรม แผนการฝึกอบรมที่ปรากฏในประมวลสาระชุดฝึกอบรมนั้น ประกอบด้วย แผนการฝึกอบรมประจำหน่วยและแผนการฝึกอบรมประจำตอน

ในแผนการสอนประจำหน่วย จะระบุชื่อหน่วย ชื่อตอน แนวคิด และวัตถุประสงค์ ส่วนแผนการสอนประจำตอน ก็มีองค์ประกอบคือ ชื่อตอน ชื่อหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์

ค. ส่วนที่เป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระ เมื่อจัดทำแผนหน่วยและแผนตอนประจำการฝึกอบรมแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การเสนอเนื้อหาสาระในแต่ละเรื่อง

ง. ส่วนที่เป็นเชิงอรรถและบรรณานุกรม ผู้ผลิตเอกสารชุดฝึกอบรม ลงรายการเอกสารที่อ้างอิงทุกเล่มที่ใช้ในการเขียนงานวิชาการทั้งส่วนที่เป็นเชิงอรรถและบรรณานุกรม

2) แนวการศึกษา ซึ่งจัดเป็นคู่มือการเรียนการสอนประจำชุดฝึกอบรม เอกสารในส่วนที่เป็นแนวการศึกษาประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ

ก. ส่วนที่เป็นรายละเอียดและวิธีการศึกษา ได้แก่ หน้าปก คำนำ สารบัญ รายละเอียดชุดฝึกอบรม และวิธีการศึกษา

ข. ส่วนที่เป็นแผนการฝึกอบรม ในส่วนนี้จะนำจากแผนการฝึกอบรมประจำหน่วย และแผนการฝึกอบรมประจำตอน ที่ปรากฏในประมวลสาระมาใส่ไว้

ค. ส่วนที่เป็นสาระสังเขป คือส่วนที่ผู้เขียนสรุปความสำคัญจากเนื้อหาสาระที่เสนอรายละเอียดไว้ในประมวลสาระชุดฝึกอบรมในแต่ละเรื่องหรือแต่ละตอน

ง. ส่วนที่เป็นกิจกรรมและแนวตอบ เป็นการกำหนดงานหรือภารกิจทุกอย่างให้ผู้รับการฝึกอบรมได้ลงมือปฏิบัติ หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในประมวลสาระในแต่ละเรื่อง แต่ละตอน แต่ละหน่วยจบแล้ว การกำหนดกิจกรรมจะครอบคลุมกิจกรรมระหว่างเรียนและกิจกรรมภาคปฏิบัติเสริมประสบการณ์ กิจกรรมท้ายเรื่องหรือท้ายตอนจะเป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้อบรมนำความรู้ที่ได้ศึกษาไปแล้วมาตอบ

เมื่อให้ผู้รับการอบรมลงมือประกอบกิจกรรมใด ๆ เขาต้องทราบที่ตนทำไปหรือตอบไปนั้นถูกต้องหรือไม่ ผิดพลาดอย่างไร จึงจำเป็นต้องให้ผลย้อนกลับ (Feedback) หรือแนวตอบใน 5 ลักษณะ ดังนี้ (1) เฉลย คือให้คำตอบในกรณีที่มีคำตอบถูกต้องเพียง 1 ชุด เช่น เฉลยคำตอบข้อสอบแบบปรนัย (2) ตอบให้ดูเป็นตัวอย่างโดยใช้สถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับกิจกรรมที่ได้ทำ เช่น การสรุปหรืออธิบายประเด็นที่กำหนด (3) ชี้แนะวิธีตอบโดยกำหนด “ธง” หรือ “คำหลัก” ที่ต้องกำหนดไว้ในคำตอบ (4) ชี้แหล่งที่จะให้ผู้รับการฝึกอบรมตรวจสอบคำตอบโดยกำหนดหน้าหัวเรื่องและย่อหน้าให้ชัดเจน และ (5) อธิบายลงเทพบันทึกละเอียดหรือชี้แจงเรื่องเพื่อให้ความกระจ่างเพียงพอที่ผู้รับการฝึกอบรมจะตรวจสอบได้ว่าตนตอบถูกหรือผิด

6.4 การทดสอบประสิทธิภาพชุดอบรมทางไกล

เมื่อได้พัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลแล้วจะต้องนำไปตรวจสอบคุณภาพว่ามีคุณภาพหรือไม่ ในการวิจัยครั้งนี้กระบวนการตรวจสอบคุณภาพใช้วิธีการหาประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมโดยยึดหลักการของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ดังมีรายละเอียดดังนี้ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ 2540 : 210 - 213)

1) ความหมายของการทดสอบประสิทธิภาพ การทดสอบประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมทางไกล เป็นการตรวจสอบคุณภาพของชุดฝึกอบรมทางไกล เพื่อให้ทราบว่าชุดฝึกอบรมทางไกลมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยนำชุดฝึกอบรมทางไกลไปทดลองใช้เบื้องต้น (Tryout) ปรับปรุง และนำไปใช้จริง (Trial Run หรือ Pilot Testing) จนแน่ใจว่าในแต่ละหน่วยนั้นมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2) ความจำเป็นที่ต้องมีการทดสอบประสิทธิภาพ ความจำเป็นที่ต้องมีการทดสอบประสิทธิภาพมี 3 ประการ คือ

ก. เพื่อประกันคุณภาพว่าชุดฝึกอบรมทางไกลมีความเหมาะสมที่จะลงทุนผลิตออกเป็นจำนวนมาก หากมิได้ทดสอบประสิทธิภาพเสียก่อน หากผลิตออกมาแล้วใช้ประโยชน์ไม่ได้ก็จะเป็นการสิ้นเปลืองทั้งเงินและเวลา

ข. เพื่อแน่ใจว่าผู้รับการฝึกอบรมสามารถเรียนจากสื่อการสอนที่มีคุณภาพแล้ว ผู้รับการอบรมในระบบการฝึกอบรมทางไกลมีสิทธิที่จะได้รับประมวลสาระ แนวการศึกษา และสื่อประกอบต่าง ๆ ที่มีคุณภาพสูงเพื่อให้สามารถเล่าเรียนได้ด้วยตนเอง หากมิได้ทดสอบประสิทธิภาพสถาบันการฝึกอบรมทางไกลก็ไม่แน่ใจว่าชุดฝึกอบรมทางไกลที่ส่งไปให้ผู้รับการฝึกอบรมได้ช่วยให้ผู้รับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่

ค. เพื่อให้ได้ข้อมูลในการปรับปรุงชุดฝึกอบรมทางไกล การทดสอบประสิทธิภาพทำให้ได้รับข้อมูลที่นำมาใช้ในการปรับปรุงชุดฝึกอบรมทางไกลได้อย่างตรงจุด โดยไม่จำเป็นต้องเริ่มทำใหม่ทุกครั้ง ทำให้ประหยัดเงินและเวลา

3) วิธีการทดสอบประสิทธิภาพ ทำได้ 2 ระดับ คือ

ก. ทดลองใช้เบื้องต้นเป็นการทดสอบประสิทธิภาพก่อนการทดลองใช้จริงโดยทดสอบประสิทธิภาพที่ผู้ทดลองสามารถนำผลการทดลองใช้เบื้องต้น ไปปรับปรุงชุดฝึกอบรมทางไกลก่อนนำไปทดลองใช้จริง การทดลองใช้เบื้องต้นมีขั้นตอน 3 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 ทดลองแบบเดี่ยว เป็นการทดลองใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลกับผู้รับการฝึกอบรม 1 คน โดยเริ่มทดลองกับผู้รับการอบรมระดับ

เก่ง ปานกลาง และอ่อน โดยผู้ผลิตต้องคอยสังเกตพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด แล้วนำผลไปปรับปรุงให้ถึงเกณฑ์ ขั้นที่ 2 การทดลองแบบกลุ่มเป็นการทดสอบชุดฝึกอบรมทางไกลที่ปรับปรุงแล้วกับผู้รับการฝึกอบรมอย่างน้อย 6 - 10 คน โดยสังเกตพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด แล้วปรับปรุงให้ถึงเกณฑ์ และขั้นที่ 3 การทดลองแบบสนามเป็นการทดสอบชุดฝึกอบรมทางไกลที่ปรับปรุงจากแบบกลุ่มแล้วไปทดสอบกับผู้รับการฝึกอบรม ประมาณ 40-100 คน เพื่อนำผลมาปรับปรุงขั้นสุดท้ายก่อนส่งผลิตจำนวนมาก เพื่อนำไปทดลองใช้จริงในขั้น “Trial Runs” หรือ “Pilot Testing”

ข. การทดลองใช้จริงเป็นการทดสอบประสิทธิภาพ โดยการนำชุดฝึกอบรมทางไกลที่ผลิตขึ้นไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริงเป็นเวลา 1 ภาคการศึกษาขึ้นไป แล้วรวบรวมข้อมูล เพื่อการปรับปรุงก่อนที่จะผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลจำนวนมาก

4) การกำหนดเกณฑ์การทดสอบประสิทธิภาพ มี 3 ประเภท คือ

ก. เกณฑ์ความก้าวหน้าในการเรียนได้จากผลต่างระหว่างคะแนน การทดสอบหลังเรียนและการทดสอบก่อนเรียน โดยหาความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เกณฑ์ที่ตั้งไว้คือ พัฒนาการของผู้รับการฝึกอบรมเพิ่มโดยมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 25 หรือเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 หรือ .05 แล้วแต่ความยากง่ายของเนื้อหา

ข. เกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการกับผลลัพธ์ เป็นการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนในแง่ของพฤติกรรมต่อเนื่องหรือกระบวนการ (Evaluation of Process – E₁) คือพิจารณาจากผลของการประกอบกิจกรรมระหว่างเรียนจากประมวลสาระ โดยการนำผลของการตอบมาให้คะแนนเปรียบเทียบกับประเมินผลลัพธ์ (Evaluation of Products – E₂) คือ พิจารณาจากผลการทดสอบหลังเรียน เกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ $E_1/E_2 = 80/80$ หรือ $75/75$ สำหรับเนื้อหาที่เป็นจิตพิสัยหรือทักษะพิสัย การยอมรับประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลไม่ควรต่ำหรือสูงกว่า $\pm 2.5\%$ การยอมรับประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลกำหนดไว้ 3 ระดับ คือ ระดับที่สูงกว่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดการฝึกอบรมทางไกลสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้มีค่าเกิน 2.5% ขึ้นไปต้องปรับกิจกรรมและแบบทดสอบแล้วทดลองใหม่ หากค่ายังสูงกว่า 2.5% ต้องปรับเกณฑ์ให้สูงขึ้น ระดับที่เท่ากับเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลเท่ากับหรือสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ไม่เกิน $\pm 2.5\%$ และระดับที่ต่ำกว่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลต่ำกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้มีค่าต่ำกว่า 2.5%

ค. เกณฑ์ด้านคุณภาพ ทำได้จากความพอใจของผู้รับการอบรมที่ได้จากการเรียนด้วยชุดฝึกอบรมทางไกล ได้แก่ พัฒนาการในทางที่ดีของคุณลักษณะผู้รับการฝึกอบรม เช่น การหาความรู้ด้วยตนเอง การควบคุมตนเอง การควบคุมมาตรฐานทางวิชาการ ผู้รับการอบรมที่เรียนด้วยชุด

ฝึกรอบรฆทางไกลในด้านความถูกต้องและการปรุรงแต่งเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับผู้รับการฝึกรอบรฆ ความมั่นใจของผู้รับการฝึกรอบรฆที่มีต่อชุดฝึกรอบรฆทางไกล และคุณภาพด้านเทคนิค เภณท์ควรตั้งไว้ ควรอยู่ในรูปดีมาก (4.50-5.00) ดี (3.50-4.49) หรือเภณท์ในรูปแบบอื่นที่สามารถตรวจสอบคุณภาพได้

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

ในที่นี้จะทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ โดยเน้น สำนึกความรักชาติและความภาคภูมิใจในชาติ การใช้แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ รวมทั้งการพัฒนาชุด ฝึกรอบรฆทางไกล ดังตัวอย่างงานวิจัยต่อไปนี้

7.1.1 งานวิจัยเกี่ยวกับสำนึกความรักชาติ และความภาคภูมิใจในชาติ ได้แก่

ชงชัย หวานแก้ว (2522) ทำการวิจัยเรื่อง ปลุกฝึงความรักชาติตามที่ปรากฏในบทละคร พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวความคิด และกลวิธีในการปลุกฝึงความรักชาติของพระองค์ตามที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ 17 เรื่อง ทั้งยังช่วยให้เข้าใจถึงสาเหตุและความจำเป็นที่พระองค์ต้องทรงดำเนินนโยบายการปลุกฝึงความรักชาติ ตลอดจนช่วยให้เข้าใจถึงอิทธิพลของสภาพสังคมและการเมืองที่มีต่อวรรณกรรมในสมัยของพระองค์ ด้วย

ผลการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ดังนี้

1. พระองค์ทรงมีแนวคิดในการปลุกฝึงความรักชาติในเรื่องหน้าที่และความสำคัญของ สถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ กับเรื่องหน้าที่ของบุคคลต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติต่อสถาบันทั้งสาม ว่า ทุกคนจะต้องมีความรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ หวงแหนแผ่นดินไทย และรัก เภกราชของชาติด้วยความเสียสละ กล้าหาญ ทั้งจะต้องมีความสามัคคี และตั้งใจทำหน้าที่ของตนอย่างดี ที่สุด

2. พระองค์ได้ทรงใช้องค์ประกอบต่าง ๆ ของบทละครได้แก่ เนื้อหาแก่นเรื่อง ตัวละคร และ บทสนทนา ตลอดจนทรงแทรกข้อคิดและคติเตือนใจต่าง ๆ เพื่อปลุกฝึงความรักชาติให้กับผู้ดูและ ผู้อ่าน

3. สาเหตุสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลุกฝึงความรักชาติให้แก่คน ไทย ได้แก่ การขยายตัวของอิทธิพลตะวันตกกับอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจของชาวจีนในประเทศไทย

4. อิทธิพลของสภาพและการเมืองที่มีต่อวรรณกรรมในสมัยของพระองค์ได้แก่การเกิด สงครามโลกครั้งที่ 1 กับการที่ประเทศไทยถูกคุกคามทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจจาก ประเทศตะวันตกและจากชาวจีนในประเทศไทย เป็นเหตุให้พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับสงคราม ตลอดจนวรรณกรรมหลายประเภท เพื่อปลุกใจให้ประชาชนเกิดความรักชาติ

ฉวี นาคสินธุ์ (2525) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การทดลองสอนเรื่องความรักชาติแก่เด็กที่มีระดับ พัฒนาการทางสติปัญญาต่างกัน โดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาว่าวิธีกลุ่มสัมพันธ์ เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีการสอนแบบธรรมดาในการสอนความรู้ความเข้าใจและทัศนคติ เกี่ยวกับความรักชาติหรือไม่ และจะมีประสิทธิภาพมากที่สุดที่ระดับพัฒนาการทางสติปัญญาของกลุ่ม ตัวอย่างในระดับใด ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ มีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติเกี่ยวกับเรื่อง ความรักชาติเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และความรู้ ความเข้าใจนี้สูงเท่า ๆ กับการสอนด้วยวิธี แบบธรรมดา และมีทัศนคติสูงกว่ากลุ่มที่สอน โดยวิธีแบบธรรมดา

2. กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ มีความคงทนของการเรียนรู้ ทั้งความรู้และ ทัศนคติ ส่วนกลุ่มที่ได้รับการสอนแบบธรรมดาไม่มีความคงทนของการเรียนรู้เรื่องความรักชาติ และ ทัศนคติต่อการแสดงความรักชาติ

3. ไม่มีผลร่วมระหว่างสติปัญญาและวิธีสอนในการเรียนรู้เรื่องความรักชาติ

สุพจน์ พรหมสุทธิรักษ์ (2526) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาความสำนึกต่อชาติของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอชายแดนในจังหวัดอุบลราชธานี โดย มีวัตถุประสงค์เพื่อ เปรียบเทียบเพศและระดับชั้น เกี่ยวกับความสำนึกต่อชาติในเรื่องสัญลักษณ์ของชาติ ท้องถิ่นที่อยู่อาศัย พระมหากษัตริย์ ศาสนา วัฒนธรรมไทย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองการ ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอชายแดนในจังหวัด อุบลราชธานี

ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. นักเรียนมีความสำนึกต่อชาติอยู่ในระดับสูง

2. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความสำนึกต่อชาติโดยส่วนรวมแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยนักเรียนหญิงมีความสำนึกต่อชาติสูงกว่านักเรียนชาย สำหรับความ สำนึกต่อชาติ เรื่อง สัญลักษณ์ของชาติ ท้องถิ่นที่อยู่อาศัย พระมหากษัตริย์ ศาสนา และวัฒนธรรมไทย นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความสำนึกไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่

ความสำคัญ เรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยนักเรียนหญิงมีความสำคัญสูงกว่านักเรียนชาย

3. นักเรียนระดับชั้น ม. 1 ม. 2 และ ม. 3 มีความสำคัญต่อชาติโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยนักเรียนระดับชั้น ม. 1 และ ม. 2 มีความสำคัญต่อชาติสูงกว่านักเรียนระดับชั้น ม. 3 สำหรับความสำคัญต่อชาติ เรื่อง วัฒนธรรมไทย นักเรียนชั้น ม. 1 ม. 2 และ ม. 3 มีความสำคัญไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่ความสำคัญ เรื่อง สัญลักษณ์ของชาติ ท้องถิ่นที่อยู่อาศัย พระมหากษัตริย์ ศาสนา และการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของนักเรียนระดับชั้น ม. 3 มีความสำคัญสูงกว่านักเรียนระดับชั้น ม. 1 และ ม. 2 ส่วนเรื่องสัญลักษณ์ของชาติ ท้องถิ่นที่อยู่อาศัย พระมหากษัตริย์และศาสนา นักเรียนระดับชั้น ม. 1 และ ม. 2 มีความสำคัญสูงกว่านักเรียนระดับชั้น ม. 3

จิรวรรณ สุรเสียง (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสร้างแบบทดสอบค่านิยมพื้นฐานเรื่องความรักชาติสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัด พิษณุโลก: ศึกษาเฉพาะกรณี การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างแบบทดสอบค่านิยมพื้นฐาน เรื่องความรักชาติ ในด้านความเป็นไทยและด้านความจงรักภักดีต่อชาติ พระมหากษัตริย์

ผลการวิจัยพบว่า

1. แบบทดสอบด้านความเป็นไทยมีจำนวน 21 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.23 ถึง 0.73 มีความเที่ยงเท่ากับ 0.75 ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการวัดเท่ากับ 1.52
2. แบบทดสอบความจงรักภักดีต่อชาติ พระมหากษัตริย์ มีจำนวน 36 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.23 ถึง 0.62 ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.91 ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการวัดเท่ากับ 1.75
3. แบบทดสอบทั้งฉบับจำนวน 57 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.23 ถึง 0.73 ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.92 ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการวัดเท่ากับ 2.35

ร้อยเอกดำรง วรรณสิงห์ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสำคัญในชาตินิยมของนักเรียนนายร้อย โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงระดับความสำเร็จในชาตินิยมของนักเรียนนายร้อย โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และปัจจัยที่มีผลต่อความสำคัญในชาตินิยมของนักเรียนนายร้อย

ผลการวิจัยพบว่า ชั้นปีที่ต่างกันและความสนใจข่าวสารทางการเมืองที่ต่างกันของนักเรียน นายร้อย ไม่มีผลทำให้นักเรียนนายร้อยมีความสำนึกในชาตินิยมแตกต่างกัน แต่การเรียนในสาขาวิชา ที่ต่างของนักเรียนนายร้อยมีผลทำให้นักเรียนนายร้อยมีความสำนึกในชาตินิยมแตกต่างกัน นอกจากนี้ พบว่านักเรียนนายร้อยในปัจจุบันมีความสำนึกในชาตินิยมอยู่ในระดับสูง

ทัศนีย์ คำสมอ (2545) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเกี่ยวกับความนิยมไทยของนิสิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับความนิยมไทยของ นิสิต โดยรวม และในแต่ละด้าน คือ ด้านความเป็นชาติไทย ด้านภาษาและวรรณคดีไทย ด้าน ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ด้านจิตใจและคุณธรรมแบบไทย ด้านศิลปกรรมไทย และด้านการ บริโภคของไทยและการเที่ยวเมืองไทย จำแนกตามเพศ ชั้นปีที่ศึกษา สาขาวิชาที่ศึกษา ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียน ภูมิฐานะเดิม ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว อาชีพหลักของผู้ปกครอง ระดับ การศึกษาของผู้ปกครอง และการระดับเข้าร่วมกิจกรรมของนิสิต กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒระดับปริญญาตรี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 จำนวน 368 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. นิสิตมีความนิยมไทยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่านิสิตมีความ นิยมไทยอยู่ในระดับมากเกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และด้านศิลปกรรมไทย ที่นิสิตมีความนิยมไทยอยู่ในระดับปานกลาง
2. นิสิตชายและนิสิตหญิงมีความนิยมไทย โดยรวม และในแต่ละด้านไม่แตกต่างกัน
3. นิสิตที่ศึกษาต่างชั้นปีกัน มีความนิยมไทยโดยรวม และในแต่ละด้าน ไม่แตกต่างกัน
4. นิสิตที่ศึกษาต่างสาขาวิชากัน มีความนิยมไทยโดยรวม และในแต่ละด้าน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
5. นิสิตที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีความนิยมไทยโดยรวม และในแต่ละด้านไม่ แตกต่างกัน
6. นิสิตที่มีภูมิฐานะต่างกัน มีความนิยมไทยโดยรวม และในแต่ละด้าน แตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
7. นิสิตที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่างกัน มีความนิยมไทยโดยรวม และในแต่ละ ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
8. นิสิตที่มีผู้ปกครองมีอาชีพหลักต่างกัน มีความนิยมไทยโดยรวม และในแต่ละด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

9. นิสิตที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่างกัน มีความนิยมไทยโดยรวม และในแต่ละด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นิสิตมีความนิยมไทยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านศิลปกรรมไทย และด้านการบริโภคของไทย และการเที่ยวเมืองไทย

10. นิสิตที่มีระดับการเข้าร่วมกิจกรรมต่างกัน มีความนิยมไทยโดยรวม และในแต่ละด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มิลินทรา ยินดีสุข (2547) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบกิจกรรมการปลูกฝังค่านิยมความรักชาติสำหรับเด็กปฐมวัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังค่านิยมความรักชาติสำหรับเด็กปฐมวัย และนำมากำหนดเป็นรูปแบบการปลูกฝังค่านิยมความรักชาติสำหรับเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า ในแต่ละขั้นของการพัฒนาค่านิยม กลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้นำเสนอกิจกรรมที่ควรปลูกฝังให้กับเด็กปฐมวัย สรุปผลเป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังค่านิยมความรักชาติสำหรับเด็กปฐมวัยต่อไปนี้

1. การปลูกฝังให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ ประกอบด้วยกิจกรรมวิถีทัศน์เกี่ยวกับประเทศไทย เพื่อให้รู้ความเป็นมา ประวัติศาสตร์ กิจกรรมการร้องเพลง การปฏิบัติตนต่อเพลงชาติไทยและธงชาติไทย กิจกรรมการยกตัวอย่างลักษณะนิสัยของคนไทยในปัจจุบัน กิจกรรมการรู้จักศาสนาที่ตนนับถือ การนิมนต์พระ เณรบาทหลวง ไต่อาหม่ามาที่โรงเรียน การแสดงความเคารพและการปฏิบัติตนต่อศาสนาของตน กิจกรรมการเปรียบเทียบคนที่ทำดีกับคนที่ทำชั่วและการเข้าร่วมกิจกรรมตามศาสนาของตน กิจกรรมการรู้จักและรู้ความสำคัญของพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ ร่วมทางกิจกรรมการร้องเพลงและการปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์และราชวงศ์

2. การปลูกฝังให้รักวัฒนธรรมไทย ประกอบไปด้วยกิจกรรม ดังนี้ 1) ภาษาไทย การจัดกิจกรรมฝึกทักษะทางภาษา การมีมารยาทในการพูด - ฟัง การเห็นคุณค่าของภาษาไทย 2) ประเพณีไทย กิจกรรมให้เด็กรู้จักและปฏิบัติตนที่ดีในงานประเพณีไทย 3) มารยาทไทย จัดกิจกรรมการมีมารยาทที่ดี ทั้งมารยาทการพูด - เดิน - ยืน - นั่ง - รับประทานอาหาร 4) อาหารไทย จัดกิจกรรมให้เด็กรู้จักและการฝึกให้เด็กรับประทานอาหารไทยชนมไทย 5) การแต่งกายไทย และให้แต่งกายด้วยผ้าไทย 6) ดนตรีไทย จัดกิจกรรมการฟังเพลงไทย เล่นเครื่องดนตรีไทย และการเคลื่อนไหวตามจังหวะเพลงไทย 7) ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดกิจกรรมให้เด็กรู้จักเห็นความสำคัญ ได้ทดลองปฏิบัติและใช้สินค้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ธิดารัตน์ ศรีสุวรรณ (2547) ศึกษาค้นคว้าอิสระ เรื่อง การพัฒนาหน่วยการเรียนรู้เรื่อง เมืองลำพูน เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและความภูมิใจในท้องถิ่นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหน่วยการสอนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง เมืองลำพูน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและความภูมิใจในท้องถิ่นของนักเรียน เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจของนักเรียนก่อนและหลังเรียนที่เรียนโดยใช้หน่วยการเรียนนั้น และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อหน่วยการเรียนและต่อท้องถิ่นของตน สรุปผลการศึกษาดังนี้

1. ได้หน่วยการเรียนรู้เรื่อง เมืองลำพูน จำนวน 3 หน่วยการเรียนรู้ คือ
 - 1.1 สภาพภูมิศาสตร์และสภาพทั่วไปของจังหวัดลำพูน
 - 1.2 สภาพสังคมและความเป็นอยู่
 - 1.3 ของดีเมืองลำพูน

โดยจัดทำเป็นแผนการเรียนรู้ย่อย 10 แผน ใช้เวลา 30 ชั่วโมง โดยมีกิจกรรมและสื่อการสอนที่เลือกสรรและผ่านความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว

2. คะแนนความรู้ความเข้าใจของนักเรียนที่เรียน โดยใช้หน่วยการเรียนรู้ พบว่าคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนการเรียน

3. นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่ดีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง เมืองลำพูน และเห็นด้วยในการจัดหน่วยการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นลำพูน

พันตรีอภิชาติ นิตุธร (2547) ได้ศึกษา เรื่อง เจตคติต่อความรักชาติของทหารกองประจำการ ค่ายประเสริฐสงคราม จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาเจตคติต่อความรักชาติของทหารกองประจำการ ค่ายประเสริฐสงคราม จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏดังนี้

1. ทหารกองประจำการ ค่ายประเสริฐสงคราม จังหวัดร้อยเอ็ด มีเจตคติต่อความรักชาติโดยภาพรวมและรายด้าน ทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับดี เรียงอันดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความสำคัญของชาติ ด้านเหตุที่ต้องรักชาติ และด้านการปฏิบัติตนเพื่อความรักชาติ ตามอันดับ

2. ทหารกองประจำการที่มีอายุต่างกัน มีเจตคติต่อความรักชาติโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาตามตัวแปรระดับการศึกษาว่า ทหารกองประจำการที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีเจตคติต่อความรักชาติโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน แต่ทหารกองประจำการที่มีประเภทของการเข้ารับราชการแบบร้องขอ มีเจตคติด้านการปฏิบัติตนเพื่อความรักชาติแตกต่างจาก

แบบไม่ร้องขอ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยประเภทร้องขอมีเจตคติว่าประเภทไม่ร้องขอ แต่มีเจตคติโดยภาพรวม ด้านความสำคัญของชาติ และเหตุที่ต้องรักชาติไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าทหารกองประจำการ ค่ายประเสริฐสงคราม จังหวัดร้อยเอ็ด เจตคติต่อความรักชาติอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารกองประจำการในประเภทร้องขอ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่ม 18-20 ปี ที่ทางกองทัพได้ดำเนินการคัดเลือกเข้ารับราชการ ดังนั้นกองทัพจึงควรพิจารณาเพิ่มจำนวนทหารกองประจำการในประเภทร้องขอให้มีมากขึ้น

ยุวรินทร์ พิระวาราสีทธิ (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง ภูมิใจไทยรักถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มโรงเรียนหลักเมืองกมลาไสย การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ภูมิใจไทยรักถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีความมุ่งหมาย 3 ประการ คือ (1) เพื่อพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องภูมิใจไทยรักถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 (2) เพื่อหาดัชนีประสิทธิผลของบทเรียนคอมพิวเตอร์ ที่พัฒนาขึ้น และ(3) เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์

ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏดังนี้

1. บทเรียนคอมพิวเตอร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ภูมิใจไทยรักถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 88.85/86.53 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด
2. ดัชนีประสิทธิผลของบทเรียนคอมพิวเตอร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ภูมิใจไทยรักถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เท่ากับ 0.75
3. นักเรียนมีความความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ภูมิใจไทยรักถิ่น อยู่ในระดับมาก

โดยสรุป บทเรียนคอมพิวเตอร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง ภูมิใจไทยรักถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเหมาะสมนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ในระดับมาก ดังนั้น จึงควรสนับสนุนส่งเสริมให้ครูนำบทเรียนคอมพิวเตอร์ไปใช้ในการเรียนการสอนต่อไป

เฉลิมศรี ไชยบุคคี (2554) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ด้านความภูมิใจในความเป็นไทยของนักเรียนช่วงชั้นปีที่ 2 โรงเรียนบ้านอิต้อดอนหวายขมื่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติงาน

และเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ด้านความภูมิใจในความเป็นไทยของนักเรียนชั้นปีที่ 2 โรงเรียนบ้านอืดดอนหวายขมื่น ให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมการปฏิบัติงานคุณธรรมจริยธรรม ด้านความภูมิใจในความเป็นไทยสูงขึ้นและมีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความภูมิใจในความเป็นไทยได้ตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลังการใช้กลยุทธ์ทั้ง 4 กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์การเข้าค่ายปฏิบัติธรรม กลยุทธ์การสอนสอดแทรกในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ กลยุทธ์พบพระธรรมในวันธรรมสวนะระหว่างเข้าพรรษา และกลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนโดยใช้กิจกรรม 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมอบรมนักเรียนหน้าเสาธง และกิจกรรมอบรมนักเรียนประจำวัน สุดสัปดาห์แล้วผู้เรียนเป็นคนดี มีคุณธรรม และจริยธรรม กล่าวคือ ก่อนดำเนินการพฤติกรรมการปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ย 4.45 ระดับปฏิบัติ มาก และหลังดำเนินการพบว่า พฤติกรรมการปฏิบัติของนักเรียนมีการพัฒนาขึ้น โดยมีค่าเฉลี่ย 4.53 ระดับการปฏิบัติมากที่สุด แสดงว่านักเรียนมีความภูมิใจในความเป็นไทยสูงขึ้น ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับสำนักความรักชาติ และความภาคภูมิใจในชาติ พบว่างานวิจัยหลายเรื่องได้เสนอวิธีการพัฒนาสำนักความรักชาติ เช่น การใช้กลุ่มสัมพันธ์ การใช้เพลงประกอบ การจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้ การใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ เป็นต้น รวมทั้งการออกแบบกิจกรรมต่าง ๆ จะสามารถพัฒนาสำนักความรักชาติให้เกิดแก่นักเรียนได้ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยหลายเรื่องที่ศึกษาการวัดเจตคติเกี่ยวกับความรักชาติในด้านต่าง ๆ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนในระดับการศึกษาต่าง ๆ ส่วนใหญ่ มีสำนักความรักชาติอยู่ในเกณฑ์ระดับดี

7.1.2 งานวิจัยเกี่ยวกับแหล่งวิชาการการเรียนรู้ ได้แก่

สมศักดิ์ รัตนธรรมธาดา (2531) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบ การใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประกอบการเรียนการสอนของครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาที่มีเพศต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า

1. สถานภาพทั่วไปของครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7 เพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน

2. ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา เพศชาย และเพศหญิง จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ปฏิบัติ ในการใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา เพศชาย และเพศหญิง จัดทัศนศึกษาแหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรม การใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7 ที่สำคัญคือระเบียบการต่าง ๆ ในการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่มีมากเกินไป ไม่มีค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และไม่มีค่าใช้จ่ายสำหรับวิทยากรท้องถิ่น

5. ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7 ทั้งเพศชายและเพศหญิง มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มาประกอบการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย

ธีรศักดิ์ วิเศษชัยสมบูรณ์ (2538) ได้ศึกษา เรื่อง บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษา กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร จากการวิเคราะห์ปรากฏว่า หน้าที่ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร โดยเฉพาะในระดับมัศึกษามีได้มีบทบาทมีส่วนการเรียนการสอนมากนัก ทั้ง ๆ ที่ผู้บริหารงานให้ความสนใจการศึกษามาก เพราะมีปัจจัยในเรื่องแนวความคิดที่ยังไม่ให้ความสำคัญระดับการศึกษาไม่เท่าเทียมกัน ยังไม่ให้ความสนใจเรื่องการสื่อสารระหว่างพิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียน และที่สำคัญคือไม่ได้เป็นแหล่งข้อมูลด้านประวัติท้องถิ่นที่ครูผู้สอนจะนำเนื้อหาไปสอนนักเรียน

สำหรับโรงเรียนนั้น ปัญหาด้านการเดินทางเป็นอุปสรรคในการนำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถาน ประกอบบทเรียนในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติของท้องถิ่นทั้ง ๆ ที่ครูผู้สอนเห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานมีส่วนช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้มาก นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องทัศนคติระหว่างหน่วยงานหรือครูผู้สอนต่อเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถาน และครูไม่สามารถหาข้อมูลเรื่องของท้องถิ่นจากพิพิธภัณฑ์สถานมาเขียนในตำราเรียนหรือนำมาสอนนักเรียนได้ ทำให้ครูผู้สอนบางท่านไม่แนะนำให้นักเรียนมาหาข้อมูลประกอบบทเรียนด้วย

นางลักษณ์ ยาวิลาส (2540) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาหน่วยแหล่งวิทยาการเรื่อง จังหวัด เชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหน่วยแหล่งวิทยาการ เรื่องจังหวัดเชียงใหม่ สำหรับใช้ในการ เรียนการสอนวิชา ส 071 ท้องถิ่นของเรา 1

ผลงานที่ได้ผลิตและพัฒนาขึ้น ได้แก่ เอกสารคู่มือการใช้หน่วยและเอกสารเนื้อหาประกอบ หน่วย อย่างละ 6 เล่ม สำหรับ 6 หัวข้อเนื้อหา ซึ่งได้แก่ (1) การศึกษาเรื่อง ท้องถิ่นของเรา (2) สภาพ ภูมิศาสตร์เมืองเชียงใหม่ (3) ประวัติความเป็นมาและอาณาจักร โบราณ (4) วัฒนธรรมและประเพณี เมืองเชียงใหม่ (5) บุคคลสำคัญของท้องถิ่น (6) เชียงใหม่กับการอนุรักษ์และพัฒนา วัสดุอุปกรณ์ที่ได้ ผลิตและรวบรวมขึ้น รวมทั้งหมอมมี 7 รายการ ประกอบด้วย รูปภาพ 55 ภาพ แผนที่ 4 แผ่น ตารางและ แผนภูมิ 14 แผ่น วิดีทัศน์ 25 ม้วน เทปบันทึกเสียง 2 คลิป และเอกสารบทความต่าง ๆ 10 เรื่อง สไลด์ 2 ชุด

นอกจากครูในหมวดวิชาสังคมศึกษาจะสามารถนำหน่วยแหล่งวิทยาการที่พัฒนาขึ้นไปใช้ โดยตรงแล้ว ครูในหมวดวิชาภาษาไทย ศิลปศึกษา และหมวดอื่น ๆ ยังสามารถนำหน่วยย่อยบางหน่วย ของหน่วยแหล่งวิทยาการเรื่องนี้ไปใช้ประกอบการเรียนการสอนได้อีกด้วย

อนันท์ เที่ยวลี (2552) ได้ศึกษาเรื่อง ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เรื่อง แวงน้อยเมืองน่านที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแวง น้อยศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลัง เรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 รายวิชา ส 30201 สังคมศึกษา เรื่อง แวงน้อยเมืองน่าน โดยใช้ แหล่งเรียนรู้ชุมชน และ (2) ศึกษาพฤติกรรมการทำงานกลุ่มของนักเรียน โดยใช้แหล่งเรียนรู้ชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า (1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้แหล่ง เรียนรู้ชุมชนสูงกว่าก่อนเรียน และ(2) ผลการสังเกตพฤติกรรมระหว่างเรียนของนักเรียนส่วนใหญ่ พบว่านักเรียนสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ให้ความร่วมมือใน กระบวนการกลุ่มสม่ำเสมอ และมีคะแนนพฤติกรรมการทำงานกลุ่มระดับดี

ยุพา กสิรักษ์ (2555) ทำการวิจัย เรื่อง บทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 10 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักเขต พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 10 (2) เปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 10 จำแนกตามขนาดของ สถานศึกษา และ(3) ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทในการ

ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 10

ผลการวิจัยพบว่า (1) บทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 10 โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีบทบาทในระดับมาก 3 ระดับ คือ ด้านการบริหารการเรียนการสอน ด้านการประสานความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และด้านการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร ส่วนด้านการกำหนดนโยบาย และด้านการติดตามประเมินผลมีบทบาทในระดับปานกลาง (2) ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกันมีบทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ และขนาดใหญ่มีบทบาทมากกว่าสถานศึกษาขนาดกลางและขนาดเล็ก และ(3) ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาไม่ได้ดำเนินการให้มีการกำหนดตารางเรียน สำหรับศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และขาดการสำรวจความต้องการของครู นักเรียน ในการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ส่วนข้อเสนอแนะ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาควรดำเนินการให้บุคลากรในสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการวางแผนทางการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และควรจัดตารางเรียนเพื่อความสะดวกในการนำนักเรียนออกไปศึกษานอกสถานศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการใช้แหล่งวิทยากรการเรียนรู้อุปกรณ์การเรียนการสอนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์นั้น พบว่า ผู้สอนใช้วิธีการต่าง ๆ ในการศึกษาแหล่งเรียนรู้ เช่น การจัดทัศนศึกษา การจัดทำหน่วยแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น การใช้แหล่งเรียนรู้ประกอบการเรียนการสอนบางครั้งยังมีอุปสรรค เช่น การเดินทาง การประสานงาน เป็นต้น แต่การใช้แหล่งเรียนรู้ประกอบการเรียนการสอนจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนอยู่ในระดับดีขึ้น

7.1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล

สิริวรรณ ศรีพหล (2553) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 (2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรมก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา และ (3) ศึกษาผลการนำชุดฝึก

อบรมทางไกลที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า ชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่องการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา ที่พัฒนาขึ้นมา 5 หน่วยมีประสิทธิภาพ ดังนี้ หน่วยที่ 1 80.21/81.35 หน่วยที่ 2 78.34/80.54 หน่วยที่ 3 79.29/82.23 หน่วยที่ 4 83.24/85.95 และหน่วยที่ 5 82.87/84.05 ตามลำดับ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ จำนวน 3 หน่วย คือ หน่วยที่ 1 - 3 ส่วนหน่วยที่ 4 - 5 เกินเกณฑ์ที่กำหนด ส่วนผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรมทางไกลหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ใช้ชุดฝึกอบรมทางไกล สูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มตัวอย่างได้รายงานว่าได้นำความรู้จากการศึกษาชุดฝึกอบรมไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์สำหรับผู้เรียนในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สิริวรรณ ศรีพหล (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ตามแนวปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง สำหรับครูสังคมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา (2) พัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา สำหรับครูสังคมศึกษา และ (3) ทดสอบประสิทธิภาพระบบการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา สำหรับครูสังคมศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า (1) ครูสังคมศึกษาให้ความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษามีความสำคัญและมีความจำเป็นต้องมีการจัดระบบการเรียนการสอน และมีความต้องการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการจัดระบบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาต่อไป (2) ระบบการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา สำหรับครูสังคมศึกษา โดยภาพรวม ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าเป็นระบบที่มีองค์ประกอบและขั้นตอนชัดเจน เป็นลำดับต่อเนื่อง และเป็นระบบการจัดการเรียนการสอนที่น่าสนใจและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ (3) การตรวจสอบและรับรองระบบการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับครูสังคมศึกษา ในภาพรวมผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่าระบบที่พัฒนาขึ้น อยู่ในระดับดีมาก ผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบให้ข้อเสนอแนะ และให้การรับรองระบบ (4) การทดสอบประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง ระบบการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา สำหรับครูสังคมศึกษา จำนวน 5 หน่วย มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

และผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อระบบการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

จากงานวิจัยที่ยกตัวอย่างมานั้น ได้มีข้อสังเกตว่า ชุดการสอนที่นำมาใช้เพื่อการฝึกอบรมครูผู้สอนนั้น ทำให้ผลสัมฤทธิ์ของผู้เข้าฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม ซึ่งชุดฝึกอบรมทางไกล ถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของผู้เข้าฝึกอบรมได้วิธีหนึ่ง

7.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์มีที่น่าสนใจหลายเรื่อง เกี่ยวกับวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการใช้แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ ดังตัวอย่างงานวิจัยต่อไปนี้

เบอร์ฟส์ (Burroughs 1997) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “Popular Music in the History Classroom: A Case Study” งานวิจัยได้กล่าวถึงปัญหาของการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ว่า นักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่า การเรียนวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่น่าเบื่อ ไม่เกี่ยวข้องกับตน ไม่มีประโยชน์ และไม่ได้ประโยชน์จากการอ่านหนังสือหรือตำราหรือการจดจำ ดังนั้น จึงควรมีการหานวัตกรรมและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียนให้สนใจเรียนวิชาประวัติศาสตร์มากขึ้น ผลการวิจัยพบว่า การใช้เพลงยอดนิยม มีผลทางบวกต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ เพลงยอดนิยมสามารถนำมาใช้เพื่อนำเข้าสู่บทเรียนและกระตุ้นให้นักเรียนสนใจบทเรียนที่จะเรียน เพลงยอดนิยมสามารถสร้างบรรยากาศให้กับห้องเรียน ตลอดจนเปลี่ยนแปลงทัศนคติของนักเรียนในการเรียนวิชาประวัติศาสตร์เป็นทัศนคติที่ดีต่อการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ การคัดเลือกเพลงยอดนิยมมาประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ มีส่วนสำคัญ ต้องเลือกเพลงอย่างรอบคอบเพื่อสร้างบรรยากาศและความสนใจ ตลอดจนอารมณ์ความสนุกสนานของนักเรียนให้มากยิ่งขึ้น การวิจัยครั้งนี้ให้ข้อเสนอแนะว่า การใช้เพลงยอดนิยมมาประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์นั้น ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนประวัติศาสตร์ของนักเรียนดีขึ้น ครูสามารถนำเพลงยอดนิยมไปใช้กับห้องเรียนอื่น ๆ ระดับชั้นอื่น และวิชาอื่น ๆ และ การใช้เพลงยอดนิยมประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ยังมีความสำคัญเช่นเดียวกับการใช้หนังสือเรียน หรือสื่อการเรียนการสอนประเภทอื่นๆ อีกด้วย

ลิเคน (Liken, 2009) ทำการวิจัยเรื่อง Museum Objects in the Secondary Classroom: A Comparison of Visual and Tactile aids to Learning” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาว่าการสอนประวัติศาสตร์โดยใช้โบราณวัตถุจากพิพิธภัณฑ์เป็นสื่อประกอบการเรียนจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมัธยมศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้ดีขึ้นหรือไม่ การวิจัยนี้ได้รับความร่วมมือจากครูที่สอนประวัติศาสตร์อเมริกัน

4 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา 2 โรงเรียนในเมืองเมฆา รัฐอริโซนา ภายใต้อำนวยการของครูดังกล่าว บทเรียนเกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ และชุมชนเหมืองแร่ได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้สอนในห้องเรียน และได้รับความร่วมมือจากพิพิธภัณฑ์ 2 แห่ง ให้ยืมโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์และตัวอย่างแร่ 46 ชิ้น มาให้นักเรียนได้สัมผัสจริงในห้องเรียน

ห้องเรียน 20 ห้องซึ่งมีนักเรียนรวม 476 คน ได้ถูกกำหนดให้เป็นห้องเรียนในกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม นักเรียนในทุกห้องเรียนได้เห็นภาพและภาพถ่ายของวัตถุโบราณในพิพิธภัณฑ์ แต่ นักเรียนในห้องเรียนกลุ่มทดลองเท่านั้นได้เห็นและสัมผัสกับโบราณวัตถุและตัวอย่างแร่ของจริง ก่อนการเรียน 2 สัปดาห์ นักเรียนทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ได้ถูกทดสอบโดยข้อสอบปรนัยแบบเลือกตอบ และหลังการเรียน นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มได้รับการทดสอบอีกครั้งหนึ่ง ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนการทดสอบก่อนเรียน ไม่พบความแตกต่างระหว่างคะแนนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

หลังจากสองเดือนผ่านไป นักเรียนในทุกห้องเรียนได้ถูกถามให้ระบุโบราณวัตถุและตัวอย่างแร่ รวมทั้งข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่เขาจำได้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า นักเรียนกลุ่มทดลองสามารถระบุโบราณวัตถุ และตัวอย่างแร่ได้มากกว่านักเรียนในกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ

การวิจัยที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้น เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา เพื่อเน้นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนและการใช้แหล่งวิทยาการคือพิพิธภัณฑ์ประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ทำให้เห็นแนวทางการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์อีกวิธีหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศที่นำมาศึกษาเป็นตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การศึกษา เรื่อง การพัฒนาสำนักความรักษาติ การใช้แหล่งวิทยาการการเรียนรู้อัตนอดจนแนวทางการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลต่อไป

